

עין ערך: שירה

כתב עת מקוון לשירה
מטעם החוג לשוחרי שירה

גיליון 8
יולי 2007

עורכת: שרית שיץ
חברי מערכת: דודי בן-עמי; עודד פלד
הגהה: מאיר צמח
איור: אילנה גרף

כתובת המערכת: saritsz@017.net.il

כתובת אתר החוג לשוחרי שירה: <http://www.saritpoetry.co.il>

כל הזכויות שמורות לחוג לשוחרי שירה

שרית שץ
שיר: "חול וזמן"
שיר: "אז מה"
שיר: *
שיר: "מי שלא אהב"
2 שירים: "הנה ימים באים", "כחום היום"
שיר: "בת-צחוק"
שיר: "ללכת רגלי, לעוף"
שיר: "יותם הקסם"
שיר: "תלת שיר של סתת"
שיר: *
3 שירים: "בת ירושלים", "והיא יותר בְּתִי", "אהבת אלוהים"
שיר: "קץ הפלאות"
שיר: "בזמן האחרון"
שיר: "שלושה אחוזים"
שיר: "על קוצר"
שיר: "והספינה שטה"
מאמר: "יש איש אומר שירו בשקט" על שירת אברהם חלפי
שיר: "גוסטב מאהלר"
2 שירים: "זכרונות", "קו לבן"
פואמה: "הזמן"
שיר: "יוצאת נשמת אל עירי"
שיר: "קצב השתנות הדברים"
פדריקו גרסיה לורקה "שחר". תרגום: אריאל סימקין
אָנָה קִילֶפִי – 2 שירים. תרגום: רמי סערי
היינריך היינה – 5 שירים. תרגום: טלי בר
שיר: "שלכת"
שיר: "דמי התהום"
שיר: "וידויו של היפוכונדר"
מאמר: על שירת טִיגוֹרִיֶּזֶן. אריאל סימקין
מאמר: התוודעות קצרה אל מתכונת הסוֹנֶטָה השייקספירית
2 שירים: "תקוות חוט-השני", "גלתה שכינה"
שיר: "מאחורי חלון"
שיר: "ארץ נוד"

דבר העורכת
אמיר אור
חמוטל בר-יוסף
רחל פורמן-אלבז
יעקב ברזילי
עודד פלד
שרית שץ
יעקב שגיא
פיצ'י יהורם בן מאיר
דודי בן-עמי
יודית שחר
יעקב יעקב
איליה בר-זאב
גורא פישר
מנחם פאלק
רנה לי
היוצא למסע
יוסי גמזו
יוסף עוזר
עדינה מור-חיים
יוסי גמזו
פועה שלו-תורן
עודד גיורי
עיין ערך תרגום

אנדרי פישוהוף
אלישע פורת
גד יעקובי
פגוש את המשורר
יוסי גמזו
נורית שושני
ליאורה בן-יצחק
נורית יובל
המדור לחיפוש שיר קרוב
חדש על המדף
אירועי ספרות
קוראים כותבים

דבר העורכת

בשעה טובה ומוצלחת, עלה לאוויר האתר החדש של החוג לשוחרי שירה. אתם מוזמנים לבקר ולסייר בין מדוריו. אני מקווה שצורתו החדשה תקל על המבקרים למצוא את דרכם בין מבוכיו.

הצעות למדורים או נושאים נוספים מצד הקוראים, תתקבלנה בברכה.

לשמחתי הרבה, רבים ממשיכים להצטרף לרשימת המנויים על ספרית החוג לשוחרי שירה. כמו כן אנו זוכים לשיתוף פעולה ותרומה מקוראים רבים, בדרכים ואופנים שונים וזאת ההזדמנות להודות לכולם.

ואם בענייני התחדשות אנו עוסקים, החלטנו לשנות את פניו של הדף הפותח של הירחון. ציור הרקע מעובד מציורו של Jan Vermeulen בן המאה ה-17 "דומם, ספרים וכלים מוסיקליים".

בכוונתנו ליצור ירחון שירה לבני נוער, כמו "עיין ערך שירה", במתכונת דומה ותואמת לגיל. אני קוראת בזה לבני נוער מגיל 12 ועד 18, לשלוח אלינו מיצירותיהם. לכם הבוגרים: מורים, מעבירי סדנאות לכתיבה יוצרת והורים, עודדו את הנוער הכותב שירה, לקחת חלק בירחון מסוג זה. אני מבטיחה להיות להם אכסניה חמה ותומכת.

את היצירות יש לשלוח אל תיבת הדואר שלי saritsz@017.net.il או saritszh@gmail.com

ומה בגיליון זה?

כמו בגיליונות הקודמים, גם לגיליון זה נוספו כותבים חדשים ואני מברכת אותם בברכת "ברוכים הבאים". תודתי שלוחה לכותבים הותיקים הממשיכים להעשיר את דפי הירחון ואותנו.

בין דפי הירחון נמצא מאמר נרחב העוסק **באברהם חלפי**, המשורר הנפלא ש"אמר את שיריו בשקט". במדור "עיין ערך תרגום", נכיר את המשוררת הפינית **אווה קילפי** ונפגוש מספר תרגומים חדשים לשיריהם של היינריך היינה ופדריקו גרסיה לורקה. במדור "פגוש את המשורר" נכיר את המשורר היפני בן המאה ה-19, **טִיגו רִיוֹקֵן** ואת שיריו. כמו-כן נתוודע בתמציתיות למתכונת הסונטה השייקספירית. במדור ל"חיפוש שירים קרובים" שתי בקשות לסיוע באיתור שירים. נשמח לעזרה מצד קהל הקוראים.

במדור "קוראים כותבים" הבאנו מדגם בלבד ממכתבים רבים המגיעים אל המערכת. נשמח מאוד לקבל תגובות המתייחסות ל"גופן של יצירות" וביקורת שירה, באופן כללי. כל תגובה שכזו תקודם בברכה.

הרשו לי להמליץ לכם לבקר באתר, במדור "**משורר החודש**" המציג את המשורר ואיש הרוח הסופי-הפרסי בן המאה ה-13, **רוֹמִי**. אם יש מבין הקוראים מישהו המכיר תרגומים של שירתו משפות המקור, פרסית או ערבית, הוא יגרום לנו נחת רבה אם ישלח שירים אלו למערכת ואנו נציגם בפני הקוראים במסגרת האתר ו/או הירחון.

הנני מאחלת לכולכם קריאה מהנה.

שרית

אמיר אור

חול וזמן

גְּעִי בְּזֶה בְּעִינֶךָ רֹאֵה?
הַעֲצִים עֲדִין עִמָּקִי לֵילָה
כּוֹנְסִים אֶת מְמֵדֵיהֶם אֶל מַעְרוֹת הָעֵלֶוֶה.

רק עורב בודד
מפלח את הבקר בדחיפות משנה
ועיני יוצאות אל העולם

בו לא נתן להבחין עדין
בין חלום וערות צללים ועלים.

על החוף שמש עצלה
עולה בעיני כחל קריר
עולה ממערב.

אני נשען על הים שבירכתי לבי
חול וזמן לוחשים מתחת לגלים:
ראי,

לחדר, להחדר
הוא כל מה שאנו חיים.

מתוך "מוזיאון הזמן" 2007

חמוטל בר-יוסף

אז מה

אז מה? ענתה אמי לאבי העקוע, הנכנה,
הזועק: את מרמה גם את עצמך!
הוא כמעט התנפח.

היא חיתה עם שקרים בשלום עשרים שנה אחריו,
ואני בקרנס האמת את לבי הלוהט פרזלתי.
עשיתי ממנו פרסות לסוס החור.
עשיתי ממנו פרגול.

אולי לאחר מותי אצליח גם אני לומר
אז מה? לשוט של עגלון חיי
ואולי אפלו לשיר את המלים המפלאות
יחד עם מוצרט.

רחל פורמן-אלבז לסמיח אל-קאסם

וּבְאַרְץ צִיָּקֶלֶג הִישָׁנָה יִשְׁבְּתִי וּבְהִיתִי
אֶרֶץ טוֹרְפֹת לֹא קִרְנָפִיָּה
אֶרֶץ נִקְמוֹת דּוֹרֶשֶׁת שְׁלָל צָבָעִים רְקוּמִים
זוֹרַחַת בְּלִילָה אֶפְלָה בְּיָמִים.

יִכְלֹתִי לְנֹשֶׁךְ עֲצָבִי בְּרִזָּל בְּכַפִּית רַעַל
וְלֹמֵר:
צִקְלֵג בְּדָמִי
דָּמוֹ בְּדָמִי.
לֵךְ אֶל בְּאֵי תוֹרְתֶךָ וּרְוֵה הַלִּיכָה
מִמֶּקְלוֹ הָעוֹר שֶׁל יִתְרוֹ.
וּבְאֵר הַמְּצוּקָה אֲשֶׁר לָנוּ
תַּעֲלֶה
אֲזוּב טַחֵב וְאַהֲבָה.

כִּי בְּאֵשׁ רִשְׁפֹּתֵי שׁוֹרוֹתֶיךָ
וּבְעֵינַי
בְּהִלַּת תִּינִיקַת מַכַּת צְרִיבוֹת שֶׁמֶשׁ
וְסִיגְרִיּוֹת בּוֹעֲרוֹת מַעֲלוֹת עֶשֶׂן-סִמִּיךְ-
מִתּוֹךְ מְאוּרַת הָאֶפְלָה.

לֵךְ אֶל אֶרֶץ הַשִּׁיר שֶׁלֶךְ
וְאֲנִי אֶל אֶרְצִי שְׁלִי
כִּי זוֹלַתְנוּ אֵין דְּבָר
מִלְבֵּד אוֹתָהּ פֶּסֶת עוֹיְנוֹת
עַל
אֲדָמַת לְבָה כְּסוּפִית.

רחל פורמן אלבז - ילידת חיפה 1951. גדלה בעיר התחתית באזור ואדי סאליב, שכונת העוני של חיפה בשנות ה-50. עוד בהיותה תלמידת תיכון, היתה מקורבת לחוגי אינטלקטואלים ויוצרים ערבים. מקצת משיריה תורגמו לערבית וראו אור במוסף "כל אל ערב" שבעריכת המשורר סמיח אל קאסם. בתחילת שנות ה-70 עסקה בקולנוע ושיחקה במספר סרטים ישראלים. פרסמה עד כה 3 ספרי שירה.

יעקב ברזילי

מי שלא אהב

מי שְׁעִינִיו כְּבוֹיּוֹת,
מִתְפַּיֵּס עִם הַקּוֹלוֹת.
מי שְׁאֲזִנִּיו עֲרָלוֹת,
מִתְאַהֵב בְּמִרְאוֹת.
מי שֶׁלֹּא אָהַב מְעוּדוֹ
כְּמוֹהוּ כְּמִי שֶׁלֹּא נוֹלַד.

עודד פלד
שני שירים

כחום היום

כחום היום, בחצר אחורית
כנעני בעלפון צהרים שוכב,
בצל, תחת עץ אלון.

השכם בבקר, שעות לפני,
אזני מפרש יזקף למראה
סוסים גם סיחים דוהרים
במישור הרחב בין
טובא-זנגריה לכפר הנשיא,
שם עדר עזים שלף קציר
זהוב-קיץ לוחך ונער קטן
בהן נוהג: תפלת מרעה
שחרית ברוח רענן
אלה גם הוא יבקשו על נפשם
כי מותר אדם מבהמה אין.

הנה ימים באים

לגיורא לשם

הנה ימים באים
ויראה עבדך ביפי הארץ הירקה, השלוה
בואכה שלהי חרף לפתח אביב ברעם מתגלגל
עת ערפל מרום חרמון יכס ושמש חור
עלי כנרת יתהלך

הנה ימים באים ויבוא עבדך שערי
ארץ מבטחת: תמה, מוארה, חמדת-לבב
שם תפלת דוד ישא עיניו אל ההרים

'עזרי מעם אדני עשה שמים וארץ:
אל יתן למוט רגלך אל ינום שמרך'
'אדני צלך על יד מינך:
יומם השמש לא יכבה וירח בלילה
אדני ישמרך מכל רע, ישמר את נפשך
אדני ישמר-צאתך ובואך מעתה ועד עולם':

שרית שץ

בת-צחוק

איש אחד היה ועזב
מבלי שהצלחתי אי-פעם להצחיק אותו.
הוא נתן לי אותי
והשאיר אחריו ריח של
שדה בטנים ומסכה מעסת ניר עתון,
פחד מנחשים
ועצב סגור בקפסה של ספריות.

איש אחד מת כשהגשם ירד -
את הצחוק שקבר בו
הוא השאיר לי.

יעקב שגיא

ללכת רגלי, לעוף

לעתים, בלילות, אני ממשיך להוביל עדרים,
פורץ דרך במוֹרְדוֹת נִשְׁבָּרִים אֶל הַכְּנָרֶת.
מִצְמִיד יֶרֶכִי, נוֹגֵשׁ בְּסוּסְתִי הַמִּיזָּעִת
מוֹדַעַת לְכָל תַּפְנִית שְׁלִי, קוֹרֵאת מַחְשְׁבוֹתַי.
יָחַד אֲנוּ מִמְרִיאִים מֵעֶבֶר גְּדֵרוֹת הָאֶבֶן,
אֲנִי קוֹפֵץ מִן הָאֶפֶף, אוֹחֵז בְּרֶסֶן

ללכת רגלי בִּשְׁבִיל הַתְּלוּל
מְנִיף אֶת קוֹלִי, לַהֲדֹף בְּקֶר מְסָרֵב
וּמַחְלָה מִתְגַּנְּבֶת.

כְּשֶׁאֲנִי מִתְעוֹרֵר מִשְׁנָתִי, אֲנִי חֵשׁ אֶת רַגְלִי, מְאֻבָּנוֹת,
מְסָרְבוֹת לְעֵרוֹת שְׁבִי.

כְּמוֹ צִלְלָתִי לְאֵגֶם, קְפוּא, מְלֵא פִיּוֹת דָּגִים מְלֵהָגִים, לוֹעָגִים
עַל חֶסֶר הַיְכָלָת שְׁלִי.

אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי עוֹבֵר הַסֶּבֶה
וְאִם אֲנִי לֹא יוֹדֵעַ לְלַכֵּת עָלַי לְמִצָּא לִי תַחֲלִיף
וּלְהִמְרִיא.

יוֹתֵר מִכָּל אֲנִי רוֹצֶה לְעוֹף,
דוֹאָה עַל פְּנֵי קֶשֶׁת הַשָּׁמַיִם,
הַרוּחַ בְּפָנֵי וְאֲנִי צוֹעֵק אֶל עֲצָמֵי כְּנָגוּעַ כְּשׁוֹף
"אֲנִי יוֹדֵעַ לְעוֹף",

וְכָל מָה שֶׁקוֹרֶה שֵׁם 'לְמִטָּה', אֵינּוּ עֲנִינִי
גּוֹפִי הַתָּאוּם נוֹתֵר שֵׁם
לֹא אֲנִי.

"אֲנִי יוֹדֵעַ לְעוֹף"
בְּעֵצָם לֹא שִׁכַּחְתִּי אֶף פֶּעַם.

פיצ'י יהורם בן מאיר

יוֹתֵם הַקָּסֶם

כָּל עוֹד בִּלְבָב
פְּנִימָה לֹא תָם לֹא יָתֵם מִן
הָאֶרֶץ יוֹתֵם הַקָּסֶם שֶׁל
קוֹרֵצֶ'ק, יֵהָא הַיֵּלֵד הַזֶּה, הַתָּם,
נוֹסֵק נוֹהֵר עַל פֶּס זוֹהֵר בְּעֵנֵן בִּלְתִּי
נִתְפָּס, צִ'ק צִ'ק פּוֹסֵק
יִפְסֵק מִיַּד יְרֵי הַקָּסָם מִבֵּית
חֲנוּן אֶל שְׁדֵרוֹת
יֵלֵד קוֹרֵא דוֹרוֹת קוֹרְאִים
סִפְרֵי יְלָדִים

עוֹד לֹא נִבְרָא שְׁטֵן
אֲשֶׁר יִפְר סוֹד קָסָמוֹ
שֶׁל יֵלֵד קָטָן, מֵעַט חֲנוּן, אֵךְ מַחוּנָן, וְהוּא חֲנוּן
יִכְפֹּר עוֹוֹן אֲבוֹת מִזֶּה
וּמִזֶּה: קָרָא לוֹ שְׁמוֹ. שְׁמוֹ, מְסַפֵּר יְלָדִים.
מַחְנֵךְ יְלָדִים אֱלֹהִי,
לַהֲלֹךְ קָסָם עַל
הָאֶרֶץ

דודי בן-עמי
תלת שיר של סתת

I

כך. לכתב אבניות
עם השיר לחצות
בשחיה בתואי של
אפשר יהיה פעם גשר
לבוא מצדו האלם של הזמן.

צויר בבליה על פי צילום המחבר

אנשי חלומי הפריכים מבטם מקצוות שם אדם
חותמים את יומם הזיה מסביב למדורה
אמותי אבותי
אנשי ציד ולקט שלי
חלמו בשנתם אהבו לאהב
למזג תשוקתם לבית פריון רחם.
גם אז
אהבי אין בנים רק שלכת יפה
לצד הזרעים עפר
בין כלי צר וכלי דם.

מבט לאחור אשלח
למשך הזרע האבן
בעצם מעבר רקב הבשרים
תאונה
ללכד את ערפם לפני.

II

להב חתונך משרטט במטמון
זכרונות
קשה חד מארץ
אפשר
זוכר גם בחמר היצר
מסלע וקרן לוקח שלל
בשניות הגמישה
ממתח השכם להרף היד המונפת.

הך עץ על מקב.
כך על פנת הגרעין שסתת מחשבות
מחשבות של קשיות מקבות
מקבות עור המשי
הבקע החד.
תבונת הכפים נולדת מבין ירכי אבן
מכאוב הצירים ב-
כיצד?

עיני הדגים לא תראינה צמא במדבר
רק בלי קול לוחשות: ראו מים.

כָּךְ.
בְּקוֹעַ בְּצֹר וְשִׁירוֹ.
אֵיךְ אֲשִׁיר אֶת חֲדוֹת הַמֶּדִּיק הַנִּלְכָּד לְהַבִּים בְּכַפִּי.

חד מאבן צר (ראש חץ)

III

לְדַעַת.
מֶרְקֶם נְשִׁיקַת
נְשִׁיכַת הַשְּׁפָתִים עַד בּוֹא.
לְדַעַת אֶת פָּנִים
אָבֵן צֹר נְשִׁיכַת לֵב הַשִּׁיר.
יָצְרִים
יָד אָמֵן אֶל חֵד צֹר שֶׁהִתַּז
כַּפְטָמָה
לְטִיפָה זֶהִירָה בְּכָרִית קֶצֶה אֶצְבַּע
כְּמוֹ אֵז כְּשֶׁבָּגְרָנוֹ אֶל צִיד.

אֵינָה הַלְחִישׁוֹת הַרְגִּישׁוֹת וְקִשׁוֹת לְהוֹלִיד
אֵיךְ טוֹרֵי הַנִּמְסָר יִבְצְעוּ יוֹם אַחֵר וְשׁוֹנָה
מִסְתַּת וְנִכּוֹן.

בֵּין שְׂרָשֵׁי אֱלוֹנִים סְדָקִי הָר
הַשְּׁחָפִים מְצֻנְחִים עִם הַגֶּל
הַסְתַּת
תַּפְלָתוֹ מִתְרַנֶּשֶׁת בְּאָבֵן.

אֶפְשָׁר אֲנִי תֵר לְגִלּוֹת אֲבָנִיּוֹת טְהוֹרָה
אֶל סְרִיגֵי הַגְּבִישׁ
עֲדִינִים
לְבַקֵּעַ לְלֶהֱבֹא אָדָם.

מתוך "אבן ואהבות אחרות", ספר בעריכה.

דודי בן עמי במקצועו: סתת כלי אבן - על פי רוב אבן צור - כדוגמת הכלים הפרהיסטוריים. הן הטכנולוגיות בהן הוא משתמש והן כליו, הם אלה ששימשו לאורך תולדות האדם בטרם כתב. בין עיסוקיו שותפות במחקר המנסה לבחון אמינות שיטות וכלים אלה באמצעות השוואה מדויקת וכן את דרכי השימוש בכלים. עבודותיו מוצגות, בין השאר, ב"מוזיאונים לתולדות המדע" בהרוארד ובניו יורק, ב"מוזיאון לתולדות אמנות יפן" בקיוטו, ב"מוזיאון המדע" בטוקיו ובעשרות אוספים לימודיים אוניברסיטאיים. הדריך והנחה סדנאות בתחום זה לקהלים שונים מתלמידים צעירים ועד לארכיאולוגים חוקרים. לומד ומלמד גם נושאי אמנות פרהיסטורית וראשית הכתב.

להב צר

יודית שחר

אני קמה ממטתי לכתב לך שוב,
איש ללא פנים,
מעטות הסבות הגורמות לי
לקום ממטתי באמצע היום,
קולות הילדים מהדהדים בראשי
מגיעים ממרחקים
אני שומעת רעב ופחד
ושאלות שנותרו ללא מענה.
בלשפת העבודה שלחו אותי לעוד
משרה שלא תכסה את חשבונות
החדש הקודם,
שוב יכניסו אותי לאולם גאון
מרצף בנשים שפמותי
תשע שעות ביום
עשרים שקל שעה.

אני כותבת לך על חיים בהם
האהבה נמדדת על פי
הקף הירכיים
ומוצקותם וזקיפותם של השדים,
מעל כבישי אספלט מקרינים
מסכי לזר סופר מודל
בנות חמש עשרה עם פני
מלאך מרעב וגוף של ילד
שגורמות לדור שלם של נשים
לתעב את עצמן,
פנטזיה של נעורים בלתי מתכלים,
כשאני מנסה לתחב את ירכי
המתעגלות לזוג מכנסים אני
חשה עוד צריבה של כשלון.

בעיר שלי אנשים חוזרים
נחפזים בחשכה לפגש ילדים
ששכחו איך מדברים ואת
טעמו של חבוק לחם
ארוחה מוכנה מול מסכי
טלוויזיה שמהבהבים קטעי פרסומות
זועקות לרחובות הנטושים,
משל ונמשל לחיים הטובים.
האכל מהיר, הכבישים מהירים,
הנשואים קצרים
והיחסים מזדמנים,

לאן כבר אני יכולה ללכת מפאן,
איש ללא פנים.

בת ירושלים

ראיתי את האור נגף מפני
אור עיניך השחרות
ועץ הזית הכסוף והחרוב
פורשים מיער וכרמל
לשקד חן תבניתך הדקה
אני שנדמה עלי כמנגן חצרות עור
העולה בהר המר
בקשתי להלין חלומי בין שדיך
להגיר בך דמים בדמים
לבוא עד אפל עיניך
חמדת דמעות זהב שוקטות
להיות האיל הנאחז בקרניו
בסבך שלמתך השחרה

והיא יותר בתי

יש לי בת גדולה
עיניה גדולות
יש לה עץ בחלון
ופעם אמרה לי
אבא ראה את העץ בחלוני
ומאז הולכים בי עצים
והיא יותר בתי ואני יותר אביה

אהבת אלהים

ישו הלך על המים
כי אהבת מרים הזונה ממגדל
הכניפה אותו מעלה מעלה
את ואני שקענו אחוזים בתוך המים
להטהר באהבה
ישו נצלב עת רחוק מאהבתה
כי בקש את אהבת אלהים
אנו סרנו מן הגורל
כי דבקנו בחטא
כי היינו שבילים קמות
כי רחקנו מאהבת אלהים
שהורגת

יעקב, יעקב - משורר, סופר, עורך. נולד ב-1942 בעיראק, עלה לארץ ב-1951.

בוגר מכללה למורים ובית הספר לעובדי הוראה בכירים, שימש מחנך, מנהל בית ספר, מ"מ ראש המועצה מבשרת ציון, יועץ פרלמנטרי של סגן יו"ר הכנסת, יועץ השר לאיכות הסביבה, שר העבודה והרווחה והשר לביטחון פנים. ניהל את אגף התרבות בעיריית ירושלים. משמש כיום כממונה על המחלקה להשכלת מבוגרים והאוניברסיטה העממית בירושלים. חבר הוועד המרכזי של אגודת הסופרים. פעיל בגופי תרבות שונים. עורך כתב העת "ההתחדשות". פרסם שירה, מחקרים על תרבות העדה הקורדית וחברות על העבודה בכנסת. שיריו תורגמו לרוסית, צרפתית, גרמנית ואנגלית; הגיש וערך תכניות רדיו. נשוי ואב לחמישה ילדים.

איליה בר-זאב

קץ הפלאות* (ואלס אטי)

על-פני יבוא הרוח
מארבע כנפות.
בתהפוכות מראות שאון הנהר
יעלב המבט,
יחמק עם עליה רועד אל משברי
מים זעירים-
וכבר מנוחת הלוחם
והד* נוקמת בנרקיסים.

מול שקיעות סמוקות נרקד יחדיו
ואולי נעלה בסערה אל
שבעת צעיפים ויחלף הבשר.
אפשר לדחק את הקץ-
ובמעגל המסחר
לא נדע היכן הסוף
ההתחלה
וממול סופי שקיעות,
אהבה חדשה ממתינה למר גורלה.

מילל הרקוד המוזר.
קץ ללילות ולנמלטים.

רק הנפש רעבה

נכתב בעקבות שירו של ליאונרד כהן
"Dance me to the end of love"
*כנוי לימות המשיח
**הד (echo), הנימפה שנקמה בנרקיסוס

גיורא פישר

בזמן האחרון

לוחות טקטוניים פעילים בי
בזמן האחרון.
קומתי זזה לכיוון האדמה
ועיני לכיוון ההפוך.
בסמנים הבחנתי
כשקצרתי מכנס ברבע קפול
וכשראיתי שאיני מבחין בפרטים
אך התמונה הנצפית
רחבה יותר.

אני מתחיל לחשבון
מתי יגיעו הלוחות ליעדם
מתי תרעד האדמה
בזמן האחרון.

גיורא פישר - מורה לתנ"ך בתיכון האזורי
באר-טוביה וחקלאי במושב אביגדור.

מנחם פאלק שלושה אחוזים

במרתפי היין שבמחוז שמפיון, דרום צרפת
בלחות מתכננת ובחם מבקר
בורחים מתוך חביות העץ המיוחדות
שלושה אחוזים של יין משבח
שמפניה מקומית.

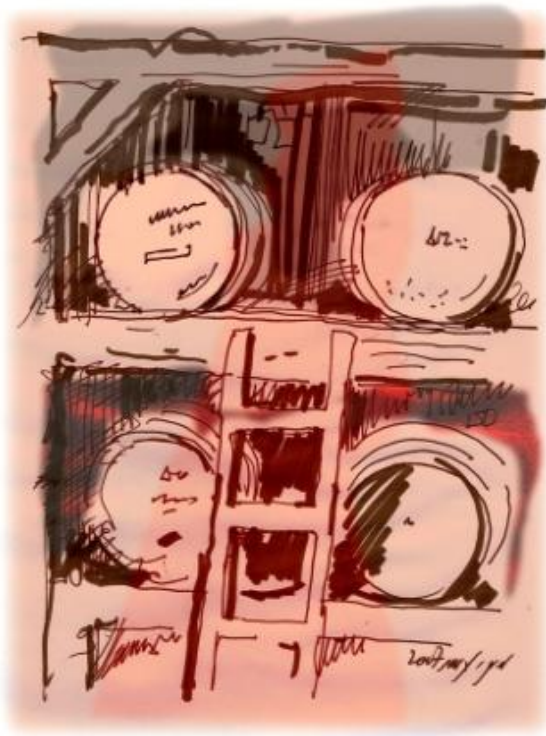
אכן, שלושה אחוזים עולים אל האויר
ומגיעים לפיותיהם של מלאכים
שסובבים מעל למרתפים
לפי התור, בהתאם לסדור קבוע.

אחר-כך המלאכים יוצאים לדרך.
שוטרים לא יעצרו אותם.
שם המנהג "כששותים לא נוהגים"
לא מישם.

במסלולים השמימיים מרחפים
ללא שום השגחה,
כמו היו אחיו של חוני המעגל
ומחפשים שתר למסבה.

המכנפים הלבנים אינם זוכרים
באותם הרגעים
שבני אדם רגלם אחוזה בקרקע
ולא זוכים אף לא באחוז אחד של הקלה
לא בכוס בודדת של נוזל השכחה
אדם, לבן, גונים קרובים

ומלך העולם ברח אותם
רק בזכרון סלקטיבי
של כאן, עכשו, טוב פחות, לא משלם.
עם הזריחה, בשעת המנוחה,
עם בוא החמרמרת,
יפנו המלאכים לארון התרופות
יקיאו, יקחו כדור שנה,
ורק לקראת שעות הבקר המאוחרות יקומו שוב
לחזור אל המרתפים
אשר בדרום צרפת.

המאייר: מיקי עמית

רנה לי

על קוצר

מעין דיוקן עצמי

על קצר ידי עכשיו נוסף גם קצר נשימה -
שלא לדבר על החיים
ההולכים ומתקצרים בשעטה ממוטטת.
בין פעימות הלב הנחלשות, מפעם לפעם,
אני חשה בחשש כיצד אני מתמעטת -

"קצר או ארך, גבוה או נמוך, רק ענין יחסי",
נהג לנחמני אבי, אז, כשפתע הגבהתי מכל חברותי
להיות מין יען מגשמת כזאת, נעה-נדה שחוחה
(אין לעוף כבר שכחה)
בקהל צפרים קלילות מציצות ברנה
עוטות פלומה כשלמה במיטב האפנה -

אני אשה גבוהה -
(אף כי שעור קומתה עוד שנוי במחלקת)
שנמתחה מכחה של איזו הבטחה
אשר מעולם לא נתממשה.
אני אשה שהנתק הפיל חללים בתוכה
אשה גבוהה שרוחה נמוכה.

רגלי הארכות גם הן בקצר יד לוקות,
לא הרחיקו לכת.
אבל לאבוד אני דוקא תכופות הולכת,
ביחוד עת אבוסס חסרת-מנוחה
בבץ של הסוסים בין מעשה להלכה.

על קצר ידי עכשיו נוסף גם קצר נשימה -
עוד צרה לצרר בנשמה.
שלא לדבר על הזמן שנותר
זה הזמן שמדק לדק הולך ונדק
הולך ונקצר
וצר -

זה הזמן שהפך לי מידיד לצר.

היוצא למסע

והספינה שטה

ההסתברות שבאפריל הזה נסיד,
אולי
אני רוצה לפיס את ספרי המסע על המדף
ולהיות להם
לפסל היד-השחורה של גברילו פרינציפ,
שב ש ת י י ר י ו ת אקדח
הצליח להרג שמונה וחצי מיליון ולפצע שבעה
עשר!

על הקיר הטרי בירק המסים הזה
נתלה אותנו בגני ורסאי
קופאים בזמן

יש אדם אומר שירו בשקט...

בעיקבות המונוגרפיה של פרופ' צבי לוז על שירת אברהם חלפי

פסיקתו המפורסמת של הנוגה במשוררים – "אין זיכרון לראשונים וגם לאחרונים שיהיו לא יהיה להם זיכרון" (קוהלת א', י"א) – זוכה אצלנו בשנים האחרונות, למזלנו, לכמה עירעורים ופניות לבג"ץ של הטעם הספרותי הטוב, שאינם פרי אופנה אלא פרי הבחנה במשקל סגולי ובערך פואטי. תופעה מבורכת זו צברה "נקודות", אם לנקוב אך במעט מתוך הרבה עובדות בשטח, בספרה של רות קרטון-בלום על יוכבד בת-מרים, בספרה של חמוטל בר-יוסף על זלדה, בספרה של חגית הלפרין על אלכסנדר פן, בספרו של אבנר הולצמן על אביגדור המאירי ובספרו של יגאל שוורץ על אהרון ראובני. המונוגרפיה של צבי לוז על שירת אברהם חלפי מצרפת אף היא לבנה חשובה לנדבך ביקורתי מתרחב ומתגבש של רה-ואלואציה ועשיית-דין-צדק למי שנדחקו בחייהם, מסיבות שונות, לשולי המערכת הספרותית וקונצנזוס-הטעם של דורם (למעט זלדה, שזכתה עוד בחייה ליוקרה ולפופולאריות מוצדקות אך מפתיעות לאחר שנים של כתיבה-למגירה, ואביגדור המאירי שזכה לפירסום לא מועט עם הופעת "השיגעון הגדול" ו"בגיהינום של מטה" אך נדחק לאחר-מכן לפריפריה).

נכון שהרצנזיה הספרותית לא פסחה על חלפי, בפרט עם הופעת כל אחד מקבצי שירתו. אך זכותו הגדולה של צבי לוז היא בְּמיפוי הפנוראמי – הן של שירה "מינורית" זו על רקע ה"מאז'ור" הדומיננטי של מוריה ורבותיה (המודרנה של שנות השלושים-ארבעים למאה הקודמת, מימי הזהור של אסכולת שלונסקי-אלתרמן ועד שמיטת ההגמוניה) והן כשלעצמה, ב"תחום השבת" של שירה ייחודית זו, תחום שלמרות תמורות-טעם-וזמן שימר בו מידת עקיבות מפליאה – תימאטית, פילוסופית ופואטית.

שיחזור ואיפיונה של עקיבות הגותית-שירית זו; חשיפת צמתי-תכניה בזיקותיהם ההדדיות; העיקוב החרוץ, הבלתי-נלאה, החמוש בכל כליו של אפאראט מחקרי-טכסטואלי, אחר גלגוליה רבי-האנפין של גבורת ה'אני העני', האנטי-גיבור, שהוא השחקן המרכזי בשירת אברהם חלפי (גבורה הניכרת אף באף-על-פי-כן של האדם היתום-מאֵל-ומאשלויות של קירקגור, המבין כי תפילת האדם אל בוראו כל-כולה היא שריקה בחושך, משהו בין קול-קורא-במידבר לריפוי-בעיסוק, ועם זאת היא ביטוי לאינסטינקט קיומי-אותנטי של כל נפש הוֹגָה) – בכך מתמצית תרומתו הגדולה של לוז להכרה, תרתי משמע, שמזמן היתה שירתו של חלפי ראויה לה. זוהי גם הכרת עולמו הרוחני של המשורר, אבל גם הכרה בערכו השירי (שתי הכרות, שלמרות שקדמו לו ללוז מבקרים אחרים שעסקו בהן – הרי שמחקרו שלו, בעומקו ובהיקפו, הוא ניסיון ראשון, בקאליבר כזה, לעשות להן צדק).

שלא כדן מירון, למשל, המשתית את ההיבט ההגותי של שירת חלפי על "תחושה קיומית, המבוססת על הכרה בוודאות הבלעדית של עולם ה'אני' שאין שום מציאות בטוחה מלבדו, ועם זאת נאבקת היא על עיצוב זיקה הומאנית של זולת אנושי, ואף

על יצירת קשר רליגיוזי עם אלוהות טראנסצנדנטאלית, מעין דיאלוג אני-אתה בופרי" (ראה מבואו למהדורת הכינוס של שירת אברהם חלפי, "שירים", הוצאת הקב"ה"מ, 1986) – רואה לזו את מוקדה התימאטי-אידיאי של שירה זו ב"שאלה הגדולה על האלוהים, התהייה הגדולה על ישותו או אינותו, ואילו האני העני הוא תוצאה, הוא מצבו של אדם באין לו אל המשיב לו" – היינו: עולם בלי ריבון ובלי אב, כמעט בנוסח האכזיסטנציאליסטי.

עם זאת חולק לזו, בהתייחסו לשירת חלפי, על כל פרשנות שרירותית-מיכאניסטית, הכולאת שירה פתוחה זו במיטת-סדום של מישנה סדורה – אם מבית-מידרשו של האכזיסטנציאליזם הסארטריאני ואם של "תורת המונאדות" של לייבניץ (כפי שעשה, לדעתו, למשל, יחיאל קדמי במסתו "ה'ש' וה'אין' בשירת אברהם חלפי, "עלי שיח", אביב תשמ"ט).

אך מה שנותר בעינו, כמובן, הוא טראומת אי-השלמות המרובעת (של האל, העולם, האדם בכלל וה'אני' בפרט), אשר בה רואה לזו את "עין המוקד" של בעיות, מהן משתלשלים התימאטיקה, הפואטיקה, הטון הכללי ומראות-השתיה של שירה אחידה ולכידה זו, שכמעט לא נשתנו במרוצת חמישים שנות יצירה ואשר סייגה סיוג מובהק, כבר מראשית כתיבתו של חלפי, משירת עמיתיה-לדור-ולאסכולה, שמקצב התוף שלהם נבדלו צעדיה יותר ויותר.

מראות-שתיה אלה (לאו דווקא במשמעם הגיאוגרפי-ביאליקאי של נופי-ילדות מטביעי-חותם, כי אם יותר כאבן-יסוד, ככתוב במסכת יומא ב ה: "אבן היתה שם... ושתיה היתה נקראת") מתקטלגים, לדעתו של לזו, לשורת-הוויות מונוכרומאטית: לילה, גשם, צל, סופה ובדידותו הקלאוסטרופובית של ה'אני' השר, הנמק בישימון-הבטון המנופר או בג'ונגל אורבאני-מודרני – שזה וגם זה מהווים, ולא בשירת חלפי בלבד, מטונימיה לעולם כולו. כך, למשל, אם לנקוב בשתי דוגמאות מני רבות מאוד, פאריס של בודלר ב"פרחי הרע" ו"פרפיאל", אלוהי הפך (שאף הוא משתייך לפאריס), ב"אבני בזהר" של שלונסקי.

"אני מצמצם את עצמי כדי נקודה אלמונית"

הסתר-פני-האל ובדידות ה'אני', המבריחים כמעט הרמטית את עולמו הפאוב של חלפי, ניבטים כבר מעצם שמות קבצי-שירתו (למעט אסופות המיבחר או הכינוס, "ישן וגם חדש" ו"שירים" כך א' וב'): "מזויות אל זויות" (1938), "שירי האני העני" (1951), "כאלמונים בגשם" (1958), "מול כוכבים ועפר" (1962), "אינפניו ההולכים לקראתי" (1966), "בצל כל מקום" (1970), "מאשפות ירים" (1974), ו"שירים מן הזמן החשוך" (1984). המטאפורה של "אינפניו האל", אין-פניו הגובלים בהכרת אין-קיומו, היא האקציה של משורר שאם להחיל היגד ביאליקאי, צופה בשמיים תוך הטלת ספק כבד "אם יש בהם אל ואם לאל בהם נתיב" ("על השחיטה"). אך לאקציה של חלפי נוספת ריאקציה ברוח קאמי וברנר גם יחד: נכון שמצבו של האדם, לוגית ואמפירית, חסר כל תקווה הוא. אולם דווקא משום אינותו של האל יש סיכוי יחיד בלבד למימוש – חיפוש הסיזיפי. אף במיסטיקה היהודית (וביתר ייחוד בפרקי "הזוהר") – גם אם היא חפה מאתיאיזם ופקפוק – נזקקים כוחות הקדושה דלעילא ל"אש המסייעת" של אנוש אנוש דלתתא: שיטה באמונתו וקיום מצוותיו את כפות המאזניים לטובת הספירות העומדות בעימות יומיומי עם הסיטרא אחרא.

ריפרור עקיף, אם כי אירוני, למיסטיציזם – עושה שירת חלפי למושג ה"צימצום", שהוא אבן-פינה בקבלה הלוריאנית (שם הוא נתפס ככיוץ והגבלה באורו של הקב"ה כדי שיוכלו יצורי העולם הזה לסובלו ולקולטו מבלי להתפלות). מה שניסה האר"י

הקדוש לגשר בו בין פנתיאיזם של "כבודו מלא עולם" ובין קוסמוגוניה בה נברא היקום (שאיננו מגוף-הבורא עצמו) בחלל פנוי ממי שאין-חלל-פנוי-ממנו – הופך בשירת חלפי למחות-נדיבות מהופכת, סרקאסטית, בה מצמצם ה'אני העני' את עצמו לטובת האל... בכך מתאפשר לריבון-העולם האדיש והאימפוטנטי לשבת על תקן של כל-יכול בלי לשעות למצוקות האדם: "אני מצמצם את עצמי/ כדי נקודה/ אלמונית -/ שלא להטריד בגופי מלכיות" ("שירים" ב', עמ' 90).

שלא כמו ה'אני' החילוני-אנתרופוצנטרי, זה של שירת עמיחי למשל, השואף "להתלכלך בבעיות העולם" עד תום – אין חלפי הרליגיוזי, רליגיוזי גם בלהט העידנא דריתחא האפיקורסי, מוחל לאלוהיו את אדישותו לגורל ברואיו: "עולם לא אכפתי - / ואלהי כל כך. - - - / אומרים כי אלהי כל כך. / לא אכפתי כל כך." (שם, עמ' 133).

משום כך גם "תפילות הכופר" שלו, אותו "לאו גאה" למציאות האל המסתיר את פניו ממנו, אין בהן כדי להפריך את זיקות ה'אני' לתפילה ולמיעוניה אל איזו כתובת דיאונטריה, שאף אם אין כל תקווה, מן הדין לבקשה – בלי סיכוי, בלי היגיון, אך גם בלי לאות – ברוחו של ברנר. שאם לא כן, כדברי קאמי ב"מיתוס של סיזיפוס": "קיימת בעצם רק בעיה פילוסופית רצינית אחת והיא ההתאבדות". דווקא מתהום יאושו של ה-de profundis ("ממעמקים קראתיך יה" – תהילים ק"ל) בוקע אצל חלפי איזה שיר-המעלות, בו האל הוא, נוסף לעובדה, גם צורך. על הצורך הזה כבר עמד בין השאר איש-הגות יהודי מקופח-קרדיט לא פחות מחלפי. היה זה הפילוסוף יעקב קלצקין (שכפר בעובדה, לא בצורך), שכתב כי האדם הוא בוראו של האל, מתוך דחף קיומי-נפשי עמוק, ולא להיפך. במקום הדיאלוג 'אני-אתה' בנוסח בוגר יש איפוא אצל חלפי יאוש מונולוגי של בקט לא-נשמע מול חרשותו של גודו לא שומע. במרי אכזבתו מצייר ה'אני' את האל כשווה לו – גם מעניש וגם מאניש: אל עיוור, אלמוני ואביון.

הלעג הילדותי על שאין אלוהים כל-יכול, כמיוחס לו (אי-יכולתו לברוא אבן שאין הוא יכול להרים, למשל) עובר כאן מכלל אקרובטיקה ספקולטיבית לזעם קודח: אם כזה הוא עולם הקב"ה, אין האל נעלה על ברואיו, כי אם דווקא נחות ממוסרם ומסבלם: "מה רם פסאו של העוטר את הרקיעים! / אבלי אולי רמה יותר/ נמיכותי/ שראש מכה חלום זועק מבין כתפיה, ("שירים" ב', עמ' 15). כי הנה אם בודלר אומר שכולנו קרועים בלי הפסק במתח בין שני הקטבים בנשמת האדם, המלאך והחיה – הרי שאצל חלפי דווקא המתח הזה יתרון בו, זהו מותר האדם מן האל, שאולי הוא אל מתנשא אבל איננו מתנסה (איננו מתלכלך בבעיות העולם). ברוח זאת מבארת חוכמת הנסתר היהודית, כידוע, על שום מה הועדף בן-תמותה כחנוך על פני כל המלאכים לתפקידו של מטטרון: דווקא משום שאדם מיטלטל בין יוצרו ובין יצרו, בין השמימי והחיתי, יש בגובר על יצרו סוג-גבורה אשר אין למוצאו בין שרפי-עליון. בניגוד לאימפרטיב הקטגורי (ויקרא י"ט, ב): "קדושים תהיו כי קדוש אני אדוני אלוהיכם" – נתבע כאן האל להיות "מענטש", בן-אדם, שהרי מגע ידיו כאל יחיד בעולמנו, הריהו, אם מותר לשפוט את סדרי-עולמו ביושר, כמגעו של פיל בחנות-חרסינה דחוסת-מצאי: "מה מרגישה חרסינה/ הנשברת פתאם לרסיסים? / אלהים, הנה אנושי וזהיר/ בעת שאותה תאסף ותשים/ במקום שתשים." ("שירים" ב', עמ' 258). הנה כך, באורח מוזר ופאראדוקסאלי ממחיש לנו חלפי – כאותה אימרה חסידית קולעת, כי "אין לב שלם כמו לב שבור" – כי אילו היה אלוהים אנושי היתה הבראה נשכרת: "כמוך אין רחוק/ יושב שמים/ בנצחים. / אני פונה ממך אל בני-אדם/ כי הם של העפר הזה." (שם, עמ' 77).

"טוב לי לא להיות יודע"

אבל גם באותה נִיבְלָאצְיָה (הבאת גורמים שונים לידי רמה שווה) שבין האדם ובוראו אין ה'אני העני' של חלפי מתרצה או סולח. הוא איננו רוצה בשיוויון אל-אדם הפוטר את הבורא מחובותיו המוסריות: "אם יִשְׁחַךְ / (אין כְּמוֹךְ יִשְׁחַךְ) / אל תִּסְתִּיר פְּנִים / בְּנִי אָדָם מְדַבְּרִים אֵלֶיךָ / לֹא אֲבָנִים." ("שירים" ב', עמ' 270). אנושיותו של האדם אינה קריטריון לחובות האל כ"בעל-בית" בעולם, היא תביעה להבדל בין הנורמות. בניגוד קוטבי לספר איוב בו תולה מחברו את אשמת תיסכולי הגיבור בקוצר כוח-המשיג האנושי ("לכן הגדתי ולא אבין נפלאות ממני ולא אדע" - שם, מ"ב) תולה חלפי את אשמת יסורי ה'אני' - בבורא עצמו, שעצם מעשיו, אף לולא נפלאו מהבנתו, די בהם כדי להפלילו כפאל "מִהֲרֹהֵר הָרְהוּרִי מִלְחָמוֹת" (שם, עמ' 271).

אולם כמו קאמי, שמתהום היאוש של "המיתוס של סזיפוס" חוצב לו שביב-אור ב"הדבר" (אותו *reason d'être* עקשני, אף-על-פי-כִּנִּי, הכופר בפפירה ומורד בריאליה בשמו של איזה דחף ריאלי באי-ריאליותו) מִמְעֵן ה'אני העני' של חלפי תפילה גם לאל אנונימי, אל לא ידוע, אולי לא קיים, אך נחוץ כאוויר לנשימה: "וְלִמָּה רָגַע לֹא אִמַּר תִּפְלָה? וְלִמָּה - / אִם אֲנִי בִשְׁרֹךְ וְדָם / וְחִשְׁךְ כְּבֶד-תְּהוֹם - / מְדוּעַ לֹא אִמַּר תִּפְלָה פְתָאם: / בְּרוּךְ אַתָּה אֵינִי יוֹדֵעַ מִי" ("שירים" ב', עמ' 113). או, בהיגד אחר, מוקדם יותר מבחינה כרונולוגית: "כָּרַע אֶכְרַע לִפְנֵי דְמוֹת אֱלֹהִים / אֵף אִם מַעֲיִנִי נֶעְלָם." ("שירים" א', עמ' 253).

את הפאראדוקס הכאוב הזה מנסחת שירת חלפי בהגדרתו העצמית של ה'אני העני' כ"יֵרָא שְׁמִים צְלוּף-כְּפִירָה" (שם, עמ' 263), זהות אוכסימורונית בה דרים בכפיפה אחת הצורך להציץ באותו "איקס נעלם" ביאליקאי ("גילוי וכיסוי בלשון") שהוא-הוא המוות, התוהו, ה-*nil* – והצורך באל כל-יכול ונגיש, המסיח את הלב מקריאת ה"עורב" של ה-*nevermore*. זהו מישחק ב"נידמה לי" שבו ה'אתה' הטראנסצנדנטאלי הוא פיקציה בלבד, אֲוִנּוֹת הגותית אשר לא תלד דבר (להוציא, פה ושם, פורקני-עראי). אבל זוהי, לדידו של הצליין האתיאיסטי, תמצית ה"זה מה יש" של מי שהאל כבר מוטבע בדמו.

את הנושא הזה, זהות אלוהיו של ה'אני' בשירת חלפי, רואה לוז בספרו המרתק לא רק כתִּמָּה מרכזית אלא אף מכוונת. כאן שורש תפיסת-עולמו ותפיסת-עצמו של המשורר: כיוון שהאל אלמוני ואביון ועיוור ובוודאי לא כל-יכול וכל-יודע, טבעי הוא שגם ה'אני' (שנברא בצלמו וכדמותו) כלוא בזמן ובמרחב. בזמן – בין לידה למיתה, הרף-זמן שהוא "פְּרִדָּה (חֲזֻזְתָּ יוֹם / חֲזֻזְתָּ לַיְלָה)"; במרחב – במיגבלותיו הקוסמיות של אָנוֹשׁ אָנוֹשׁ, בין "הענן שברקיעים" ו"התולעת שבעפר".

אליוט כתב שאין הבריות יכולים לשאת מציאות-יתר. אצל חלפי מגרש ה-*over dose* של הריאליה את ה'אני' מתוסכל-האיננות (שאיננה, כמובן, כי אם השלכה לאיננות-האל) לאסקיפיזם קירקסי, להיסח-דעת תיאטראלי, שבהם כמו נמלט ה'אני' מצינוק זהותו אל חירותן השאולה של מסיכות. בניגוד נחרץ לברכט, שביקש לנפץ את האשליה הבימתית, רואה בה חלפי קן-מיקלט תראפויטי מציל-שפיות. כאן מצטרף, כצפוי, השחקן המופלא שבחלפי (שעשה קאריירה מפוארת על בימות התיאטרון הישראלי במרוצת עשרות שנים), הלא הוא האַרְלִיקִינוּ המלנכולי (ממש כמו אצל צ'אפלין) אל חלפי המשורר, המתרוצץ במלכודת-העצב לא "מזווית אל זווית" בלבד, אלא גם ממסיכה למסיכה, מְזֵהוֹת לזהות. מירשם-הליצן כמשכך-פאבים ל'אני העני' שבוראו בגד בו (אל חלוש הרחוק מיומרת כל-יכול) הוא ערכת-המגן היחידה מול פרסות סוסי האפוקליפסה, שאין בה תוחלת לשום שיחורור מִשְׁפָּל "המצב האנושי": "וְאִם בְּרָגַע שֶׁל צָחוֹק אֶכְזְרִי וְסוֹאֵן, / עַת הֵלֵב יִדְרֹס בְּפִרְסוֹת סוּסִים, / לֹא יָקוּם הַלִּיצָן

וְהָיָה לְמַגֵּן / לְיָגוֹן שֶׁל עֵינָיו, / אֵיזָה אֶל כָּל-יָכוֹל אֲזִי יִפְתָּר אֶת פָּנָיו? ("שירים" א', עמ' 139-140).

הסרקאזם השפוי של ידיעת גבולות כוחם הרלאטיבי של הבורא והנברא כאחד, ששניהם מקוללים באין-אונים ובאין-עונים, הופך את ה'אני העני' לנרקומן של סם-אי-הדעת, איבוד-דעת שהוא כאיבוד-לדעת של מה שהוא מותר האדם אך גם עקב-אכילס מוסיף דעת ומוסיף מכאוב. כך נהפך דיאלוג מונולוגי בין נברא לא-נשמע לבורא לא-שומע לא־ת-הליצן מתוך "פְּלִיאָצִי" ("הליצנים") של ליאון-קאבאלו, מול אדישות הראי בחדר-האיפור של ליצן-פייטן: "צַחֵק עִם עֲצָמְךָ / אֶל עֲצָמְךָ / כְּאִלּוּ רָאִי אֶתְּהָ / אֲדִישׁ זְכוּכִית / צוּחֵק מֵעַמְּךָ קֶר הֶלֶב שֶׁלִּזְכוּכִית / - - - / אוֹלִי אֵין שָׁם / אוֹלִי אֵין צֶל לְשׁוֹם דָּבָר / שֶׁכֵּר אוֹתִי, שְׁלֵא לְדַעַת / טוֹב לִי לֹא לְהִיּוֹת יוֹדֵעַ / וְהִלְלוּ אֶת לֹא." ("שירים" ב', עמ' 305).

לזו מיטיב להמחיש איך הזמן והמוות הם שני היבטים של האל השלובים הדדית בהגות החלפית. יחס הנצח לרגע הוא יחס המוחלט (ומה מוחלט יותר ממוות?) אל היחסי (ומה יחסי יותר מחיינו?). נכון, מעיקרו אין זה חידוש בשירה העברית. כבר ביאליק, ב"מתי מידבר", מעמת את האון הוולקאני של התפרצות-התקוממות הנפילים הזונקים מריבצם – עם הסטאטי-דומם-קפוא של "ושבה הדממה כשהיתה". אבל גם נמנעותו של דיאלוג 'אני-אתה' בובְּרִי ("אֶתְּהָ קוֹרָא לֹא לִי / וְלֹא אֲנִי לָךְ." – שם, עמ' 23) אין בה כדי לעקור בו, בחלפי, את כיסופי המיסטיקון מלב האכזיסטנציאליסט. המסע הצלייני אל האמונה הוא מצב סיזיפי, לעולם לא נגיע אל קצה-תכליתו אך איננו יכולים שלא ללכת בו עד תום: "נוֹפְלִים אֵין אוֹנִים / בְּנֵי אָדָם עֲמוּסֵי אֱלֹהִים / וְהוֹלְכִים / וְנוֹפְלִים / וְהוֹלְכִים." (שם, עמ' 58). גם האקט האנתרופוצנטרי של מתן גט-כריתות לאלוהים ("עֲזֹב אוֹתִי לְעַד / אֲנִי פוֹנֶה מִמֶּךָ אֶל בְּנֵי אָדָם." – שם, עמ' 77) אינו מחסן את ה'אני' מן הצורך העז, הכפייתי, למצוא לעצמו איזה אל שאפשר, על אף כל פיכחון ואכזבה, להאמין בו: "רַק אֱלֹהִים (אִם יֵשְׁנוּ), / רַק הוּא, רַק הוּא (שְׁאוּלֵי אֵינָנוּ), / יוֹדֵעַ כִּי הֶלֶב תְּמִיד חוֹזֵר לִישְׁנוֹ." ("שירים" א', עמ' 325).

לזו מודד בדיוקנות של חוקר-ספרות מיומן, חרוץ (אך ללא אותו snoblesse oblige של מינוח אקדמי איזוטרי ורחוק מן הקורא-מן-השורה) את אמפליטודת מטוטלת הכפירה-אמונה-כפירה של חלפי הקורא לֵאל "אֶתְּהָ – הַנֶּצְחִי שְׁאֵינָנוּ" וחלפי השב וממתין לבוראו "לִיד פְּנִסָּה הַשְּׁבוּר שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ" וחלפי המפוכח, זה שאיש לא ימכור לו כבר "לוקשים": "וְלֹא יִסְפֹּר לִי שֶׁכְּבוֹד אֱלֹהֶיךָ זוֹכֵר / בְּשַׁעָה מְאַחֶרֶת כְּזֹאת / אֶת שְׁמֶךָ."

"בואי, אשה, ביום זה אֲוִילִי לָאֲרוּחַת צַעֲרִים..."

לזו מִמְּפָה בהשקט ובביטחה את מפת תרגילי הניווט הפואטי של חלפי בתוך מרחב הַשְּׁדָאוֹת הכולל של בני דורו. לא מן ההפקר זכה פייטן זה באור ייחודי משלו ולא בקפיצת-דרך מטאורית גיבש לו timbre (גון קול) מְשֵׁל עצמו. אולם מי שלא עמדו לו מרפקיו השיריים לבצר לו מקום טוב באמצע בימי המודרנה הסימבוליסטית (אם בחסות אקרוֹבט-הלשונסקי ואם כאלתרמנטיבה לאשף-האימאז' הגדול) זכה, כאותם צדיקים שמלאכתם נעשית בידי אחרים, לחיבת דור צעיר שמרד בקודמיו אבל לא בעושרו של 'האני העני' של חלפי (מגמה זו קיבלה גם מימד עממי-פופולארי יותר במידת התקבלותם של אחדים משירי חלפי בציבור הרחב בן-זמננו כאשר הם הולחנו בידי יוני רכטר וזומרו בפי אריק איינשטיין – "עטור מצחך זהב שחור", "סתיו יהודי בארץ אבותי", "התופי יוסי" ועוד).

קידוח-עומק זה בין רובדי-השפעות וקונבנציות-טעם לעבר קולו השירי העצמי של חלפי (בין גיל 8 ל-16 חי המשורר ברוסיה וטבעי הוא שאופנות ה"שם" וה"אז" הטביעו בו את רישומן) לא הוקל עם עלייתו, ב-1924, לארץ, כשמצא במודרנה הארצישראלית את בלוק, פסטרנק, יסנין ואחמאטובה מדברים ומזמרים עברית. אך אט-אט ובהדרגה העמיק קידומו אל רובד ארטזי שכולו שלו, אל תפיסת עולמו ההגותי הייחודי שהצריכה מבע פיוטי מקורי. פשטות 'האני העני' לא הלמה את בגדי-החמודות הצבעוניים של חבורת "יחדיו" בהנהגתו של שלונסקי ובווירטואוזיות המסחררת של אלתרמן. תכנים ייחודיים תבעו צורות ייחודיות. דמות האל האביון, העייף, הנזירי, קבעה, אנאלוגית, את ה'אני' העני כמוהו. ה'אני', בהתאם למצבו הקיומי, ביקש להתגלם, פיוטית, בפואטיקה 'עניה', חסכונית וכמעט אסקטית. אין הצניעות ב"גרדרובה השירית" עדות לדימיון דל או לחוסר-יכולת לשונית. מי שכתב "צער לך וצער לי. / על כך מעידות העינים. / בואי, אשה, ביום זה אולי / לארוחת צערים" – או: " – אני שונאת, אני שונאת. / הו, כליל שונאתות שפמותך" איננו בור בלהטי הקאלאמבור (לשון נופל על לשון), ממש כשם שמי ששר "מלכסנת העיר על פתיה. / חי אני בה / בצדק השמאלי של חי" איננו קטלא קניא בלשון פיגורטיבית. אלא שחלפי לא ביקש להיות שלונסקי-זוטר או אלתרמן-מישנה או תת-לאה-גולדברג. דווקא הוא, ה'עני', היה אמביציוזי הרבה יותר: הוא רצה להיות חלפי מס' 1, וזכה – לאושרו ולעושרו.

במחקרו המקיף על שירת חלפי ממקם לוז גם פנים תימאטיות אחרות בשירת המשורר (רעות ואהבה, הדי הימים ושירה ארס-פואטית), באותה מערכת לכידה להפליא, הגותית ופיוטית, סביבה מתארגן עולמו של חלפי. הוא עושה עבודה פרטנית מאוד אך לרגע לא טריוויאלית, יבשה ומשעממת. זהו מחקר העומד במבחן הכפול של איש-מקצוע ושל layman האוהב שירה אך איננו אנוס לקרוא כתב-חרטומים.

בימינו, בהם מיטשטש הגבול בין בלטריסטיקה לזבלטריסטיקה, בין גרפומאניה לשירת-איכות – טוב לשוב ולטבול במימיה העמוקים והצלולים של שירת חלפי, שהשקט שבו היא אומרת את עצמה עז מכל הדציבלים מחרישי-האוזניים של אופנות הוולגאריות ה"טרגדית" למיניהן: "יש אדם אומר שירו בשקט / בין חלון, כתלים ודלת מרבעת. / מצר-דלים תחומיו / ומרחב-יה הדעת."

[למצגת שיריו של אברהם חלפי](#)

יוסף עוזר

גוסטב מאהלר

"כרופא, וביחוד כמנתח, העדפתי את הדרך האחרת:
בסכין בה אחזה ידי העדפתי לכרות את הגידול הממאיר..."

פרופ' דן מלר על בנו שבחר לשמור מצוות.
בתוך - "טיפול נמרץ", גיליון 22 פברואר 86.

אלמה אהובתי, אבל הקשיבי, הרי כך יאמרו,
ברגע זה, הקשיבי: לא זאבי ערבות ביער גרמניה שרו
דממת מות נתזה אל לבו של מאהלר גוסטאב
חלומי הגדול מולו - כל תזמורת אלה כלי הנגינה,
עד אתמול יהודי ועכשו - אדם עולם
מולו הנגנים, תזמורת האלה,
לא אלמה, לא הליקר הזול מתוכי מדבר, זה שאבי יצר, אבי
שאת אמי לא אהב, שאותו היא לא אהבה.
כך יאמרו: הוא תובע מכל כלי לא לאבד אושה של צליל,
ראי את התוים האלה, עומדים כאילנות גן עדן
כמעט חיה תקטף מעץ החיים את הדו הזה,
לא, אינני מסכימה, גוסטאב, יהודי אתה, תוין נצבים כמו על קווי גדר
מטרפים לחבק עולם במחלת נפש של אבותיך, תמיד
זוכר את צעקת יצחק - הקול ההולך עד סוף עולם
לכן הוא יצעק צעקת גוסטאב מקצה העולם ועד סופו:
הו אלמה הלא תביני, עולם חדש - ירמזו לו מאות מושכים בקשת.
ראי, ראי נא את הדולומיטים הנה, לפניך, אלמה, הקשיבי כי ירעד לבי -

בכסף אהבה יוקדת...
אדאה אל אור עין לא ראתה כמוהו,
על כנפים לי-קניתי אדאה...
מות אמות כדי לחיות!...
שוב תתחיה,
תתחיה ותתיצב, לבי, בן-רגע.
אשר הלמת...

ישאך אל האל לעתים היינו הולכים לבית-כנסת. אני העדפתי לכנסיה ללכת -
שם הייתה המוסיקה יותר טובה. רוסיני, מוצרט, האם שוב תשאיריני,
לילה, רע לי, לילה טוב לכל אהובי, הטבע, המוסיקה, משפחתי.
תהלה, בושה, מדוע בושה? מדוע אשמה?
על מה מענישים אותי? אילו רק נשארת מתופף קטן... האם זו הסבה?
לילה טוב, אלמה, הגידי, מה היה פשעי... אשר תלכי לאותו ארכיטקט?
... כן, תנופת מחשבה יש לי, רחבה כרחב כל הגלקסיות,
עוד יגידו איך חתרת מתחת יסודות אירופה הנה לה גדל רוח חדשה
כל איש יגיד לבנו - הוא שם בפס הקטן את בנה של מריה הקדושה מנצרת
כי במחנה של קשתות כלי-עץ תף ומתכת אעניק לאירופה דת:
צלילי אין סוף בהם אין חיץ בין כל האדם ונצחתי ואור יחם
ואותו עם מפרד ומפזר שגורלי מנה ביניהם אותי - את גוסטאב.

ואני מי אני? נער גרמני! צ'כי! מוראוי! יהודי! פולני! אוסטרי
ששמו גוס גוסס גוסטאב?
עולם חדש אלמה, אלמה שלי, מול תנועותי העולות ויורדות
הולמות הולמות מהלומות שמים, שמים בלבד, אל נא תהיי לי למהלמה,
האם תהיי לי?

אירופה הגדולה והמפארת קטנה עדן מהבין כי נצח אהבה אתן לה:
גבוהה נפשי מכל פסנתר כובשת כנביאי ירושלים -
בשורת עולם אביא לחצרות קיסרים ונסיכות:
מאהלר גוסטאב ... בסמפוניות לא היו כמותן.
אלף! כמו אלופו של עולם: מניף שרביט ומאלף תרועה למנצח על צללים בני
אלמות, בני דת משה,

חוצה כנהר את כל בני חשך, אשים גבול לאפלת היהודים, לכל שנאה.
כי זו בשורת: שלא ילך לאבוד אף צליל ... מכאן תלמד אירופה, את -
שאף כלי נגינה לא יבלע, כל הלמות תף החרישית מכנף פרפר
שתשמע באולם כל אושה כבן אנוש עולם
תהי האמנציפציה של העולם כצליל לחם שעורים מתגלגל במחנה מות
אני רואה צמות של ילדות, בבות אני רואה, אני רואה את מות הילדים
שהתוים שלי גדר להם, מחשמלת את אירופה באור יקרות

הו אלמה, הו ורד חן אדם
שרוי האדם ברב צוקה
האדם שרוי ברב כאב
הלואי שהייתי במרומים...

האמיני, לי, לי ולך, למוסיקה זו מקשיבה אירופה -
בעוד אהרס כל גבול שבין עמים, אל תשאירני כך עם אלף מיתרים
ובלי חלל של תהודה בלב. ומה יתן לך גרופיוס, זה הארכיטקט, הוא
בונה באבן ואני חוצב בעולמות, בלחנים - גיסות עולם חדש -
ראי - מעל טובלך, כפר קסום זה, העננים עולים בין שני הרכסים
ושלג מפשיר מתוך לבי ישיר את שיר האדמה עליה יצעדו כל האדם
כי אין רופא אשר סבין לו בידי ולא ידע איך נרתע אז אברהם בהר
ולא קרע, הוא לא קרע, אהובתי, את בנו, משרש החיים
הנה אני לך בנג, יחידך, אהובך, אשר הנני אהבך, לא תאהביני?

מוסיקה ואור לאבי גם בקברו ואהבה לעפר של אמי
מהוד מפלא זה של ההרים המשלגים, גן עדן של אירופה מלחינת נפשי.
והיהודים? ככל האדם, כוולגה, כמו ליל בדלח זה, משלם באהבתי אתך
מאז דוד לא קמה שעת הוד כזו

להיות שיכים כצלילי הרוח לרוח - לעצים בהם תתרגש
וכצלילי המים למים - לאפיק הכל עולמי,
ולא יהיו הרים חוצים בין לאמים ולא טלית, לא ברית אברהם,
בזו המאה יראו הכל: גם המוסיקה ירנן אהבה לבני כל ברית
הנה אתבקש לבא אל תזמרת וינה, רק לטבל, ענין פעוט - פרוצדורלי -
ותתנשא נבואתי נבואת גוסטב לתפארת האדם וצלילי המלאכים

בנבל בחליל בתוף בכנור במצלתיים, לטבל קלות בקשוני, בעדנה
יפתחו כתבי הקדש שלי בעשרים ואחת פעימות
כי שומע אני שירת צעדי הלב החדש עכשו, ב-1901,

מחר ב-1940, לנצח

כי הלב, הלב, מעל הכל, איבר אלס הלב, אלמה, כי תקוה חדשה
לא מות ילדים, לא מות, תחת אצבעותי, כמו סכין מנתחים כל המקלדת
כל המיתר, והלב חדש נוהר לכל המין האמלל שיהודי הוא שמו מקדם
שנתנחל בלבבות של ארץ גיתה, שילר, מוצרט
המין שבגינו לא יתחמם עוד דם קוזקים, לטבים, פולנים
עד שדנובה לא תראה שוב, שכורה מנחת, איך מים הופכים לדם.
הנה - רק אם אצטרף אליה - אל דמעת מריה
כי בבשורת כנורותי תוי קדש
רוח והצלה יביאו לנו, נבלים, טרומבונים, ויולות

הנה חרישית פוצחת התזמרת - האם היא מנבאת תפלים?
אולי היא מנבאת את פתרונו הסופי של לחן הנפתח בפה דיאז,
את משקפי הבודדים, את ערמת שתיקתך, את האב אשר מקשיב
לשיר האדמה שלי ובסכין המנתחים שלו מלחין את מות הילדים
לא, לא זאבי ערבות ביער בזהמיה
לא קולות כל נדרי אשר אזכר אי-שם מכפר או גטו
זה ליל יערות מילל בתוכי בכבדות אלמת
אלגרו מודרטו, פיאניסימו, פיאניסימו, מושכים הכנרים בקשת.
כאן בטרם דממת ההרים רעשה משירת פלאי:
אשר לא השכלתי שמר על יחוד היותי עצמי כלי בתזמרת וכבר לא יהודי
כדבש נגר בתוכי ומר לי אלמה, כדבורה לכוונה בדבש,
הקשיבי אלמה, כי אבקה, איך נמסך בי כיון ארגמן לבד,
שיר השכרות על צער האדמה, דאס ליד פון דר ארדה, אלמה יקירה:

כשבא הצער
גן הנשמות לאט יכלה
קמלים ומתים שיר וזמר
אפלים החיים, המות קודר
ראה - הנה כספינה הירח צף
באגם הכחל נדמה ברום שמים
ואני חש משב של רוח קל
מעבר אשוחים מחשים - - - אלמה?

גוסטאב. גוסטאב. כבר כבתה הלבנה שבשמים
העשב כאן ילחש ובעוד שנים אחר מותנו
עוד יקשיב שיר על הארץ כי תשיר
אבל תבער אירופה? לא תבער. ומה היהודים?
צלילי אורות יצעדו עם כל האדם אל שמש פלא שתברא
האם יניף אב סכין על בנו? עשרים ואחת פעימות בטרם לב ידם!
שאל אותי, אשה, כי עד יכון מות ילד ביד אם או אב
ינוח שרביטך, הרי אותך, ידעת, לא מעט אהב
אני יודעת: שרביטך הטהור הוא כמו היד אשר יצאה מן השמים
ועצרה: אל תשלח ידך - - - פרופסור מאהלר גוסטאב

עכשו הדק אותה, את ידך זו אל הדפים
חבקם כמו את מתני, את שתי עיני,
היה לי אוהב, מנצח, מנתח,
אשר אבדת היותך, אתה, אתה, בעצמך, הכלי אשר אבד כל הלאם דם

הנה פי כן, זו התזמרת בה לבי לא ינגן אתך.

אלמה! אלמה!
... אדון הקציר הלך למה ילקט לאלמות אותנו?
לבי שקט וממתין לשעתו! איביג, נצח,
נצח, נצח,
נצח, נצח, נצח!

עדינה מור-חיים

שני שירים

זכרונות

הערב אספתי זכרונות
בשדרה
וכל עלה שטיל אתי
הצהיב ממבט עיני.

אבי,
תמיד
ילטף ראשי
יגחן בחמלה
אל מטתי
ויעיר אותי
בכף פרפר
אל יום חדש.

ואמי ממול
בעינים חכמות
מחזקת

מרחוק

קו לבן

ומה אעשה
בקו הלבן
הנבט מזוית העין

ומה אעשה בו
בקו הלבן
הנדמה לעשן
ופכל שאפנה
ראשי ממנו
קו הלבן
אחר
אראה מולו.

אין זה עשן

עדינה מור-חיים - בוגרת אוניברסיטת תל-אביב בספרות-עברית ותיאטרון וכן מורה בכירה בהוראת כישורי שפה, כתיבה יוצרת ודרמה במשרד החינוך התרבות והספורט. היא משוררת, מבקרת שירה, עורכת לשונית ומביאה לדפוס. שיריה ומאמריה פורסמו ב"דבר", "מאזניים" ו"מעריב". ב"פפירוס", הוצאת הספרים שליד האוניברסיטה וב"ספריית פועלים" ערכה בעיקר ספרי מחקר, סיפורת וחינוך.

הזמן

הזמן, שהוא מפת קואורדינטות של הנצח
ששום קואורדינטה עוד לא שמה לו מחסום;
שכל ההגדרות נושרות ממנו צלופות לעג
כצנח הפלצור מן המוסטנג המשתולל;
שפעילות לבו של העולם מונות בו קצב
במאמץ נואש לשאב אוקינוס בכפית
והנחלים אומדים אותו בשחוק הפנטה ראי
הלח, ההרקליטי, החומק מכל אמדון;
הזמן חדל הזמן הזה, הרץ המרתוני
המשתפך כלאבה, הנזיל, הלא-נכלא
במחוג שעון-השמש או בקליק הדיגיטלי,
בגרון קריאת הגבר או בגונג של גרינויץ' טים;
הלך השם לקלס כל משפל או סיג או פלס,
המאחז עינים, המכתר מזה שנים
כגדול ההילרים, זה הכורך לנו תחבשת
אישית של נחומים על כל פצעי הזכרון
ומתימר לשוא למחות את כל יגונותינו
בסם השכחה המאלחש את העבר
בעוד שבהוה, אם מישירים אליו עינים,
הוא מתגלה כל בקר כרוצח סדרתי
בפאבים, בכבישים, בשדות הקרב, באינתיפאדות,
בכל חדרי הטראומה, מול צג המוניטור
של ההולכים למות בלי לנפנף סלוט לציוזר
גם משום כך שאין בהם כבר כח אף לכך
אך גם משום שאלו עוד נותרה בהם קצת רוח
היו ודאי, במקום סלוט, יורקים בפרצופו;
הזמן חסר-הגיל הזה, הציני, האלסטי
שבשרירות ידיו, ידי ז'ונגלר ואלכימאי,
הופך שעות של אשר להרבה פחות מרגע
ורגע קר של חלחלה – לנצח של סיוט;
הזמן, בו חן ילדות נשחת לפארסה גריאטרית
ועלומים – לפגר שהוא קומזיץ לרמה;
הדג צונן-הדם הזה, הסטואי, האפתי
בוהה בנו כשעון-החול המתרוקן אט-אט
או כמו אינפוזיה סטלקטיטית בורידו של ילד
חולה-סרטן שאלהים לא שם עליו קצוץ
ורואה בנו, אם הוא רואה בכלל, אם
זה מיזל לו בכלל, אם אכפת לו
(מה שאין לי ספק, אדוני השופט,
עם הרבה קבלות, שהוא ל' א)
רק אפיזודה זניחה עד גחוך,
טים-אאוט זמני מאד, הרף-
עין בין אין לאין,
בין רחם לבור,
בין לפני
לככלות.

מי שעוד לא נפל אצלו, מתם או מאולת,
האסימון שצלצולו הקר והאדיש
אומר שאין טיסת-טרנזיט קצרה זו של חיינו,
אותו laisser-passer שכל ארכו laisser-pisser,
אלא, בסך הכל, רק הזיה טוויית "נדמה לי",
קורי אותו חלום יעוף שבאיוב כ', ח' –
מי שאיננו מבין כמה טוב לו למי שאיננו מבין זאת
טוב לו, כי פרי עץ-הדעת תמיד
מרסס ציאניד של מכאוב.

אבל מי שאיננו מבין בו-בזמן,
כי על אף, ומפני ש, ודוקא
משום שהכל וירטואלי, זמני ורופף כבנין של קלפים –
כל העראי הזה, השויןלרי הזה, כל אותו אברקדברא,
כל ההוקוס-פוקוס שעושה-הלהטים הזה, הזמן הערס פואטי, מפנטז לנו על בלינד:
יפיה של הפריחה שהיא רק פרומו לשלכת,
פוטנציה של היום לאימפוטנציה של מחר;
עורו של תינוק שמשיו ממתח כמשטח-התפוף של דרבוקה
שבו כבר טמונים, כמו הבאתוס בפאתוס,
קפלי אקורדיאון-קמטי-פניו, לכשיזקין;
לילות שיר השירים חופני השד, שוצפי הזרע, של אביבי הגוף שכורי היפי והדם
שכבר בבשרם, כתולעת בפרי, מתפח סתוו של קהלת
זה שתפר בו האביונה כשיסבו בשוק הסופדים;
מי שאיננו מבין שאכן, אם הכל חנטריש, כלם פאדי,
אם מה שממתין כבריון שלוף-שבירה בקצה התקוות הוא עפר
שבו, טרופי לע בבור שש לבלע סופנו לרקב ולתלע
ב-nil האפל, השפל, התפל, המוליד את כלנו באף –
אין זאת כי אם לא נותר לנו אלא לחטף, ככלבים, את העצם,
זו המשלכת לפתע, ולא מטוב-לב, ממרומי שלחנו
של הבוס המסתיר את פניו בחביון טירתו המוגפת של קפקא,
זה העושה שם שלום במרמיו ושלוח בין סומיו ותמימיו –
מי שאיננו מבין זאת אשריו, אבל מי שיודע את צער
פכחון מבט-הכפור הזה של דוגרי בעינים,
עינים שמזמן אינן דומעות כי אין אל מי –
יודע שאין לנו שום נחומים חוץ מהרף חסדו של הרגע
ולו גם משלה וכוזב וקצר-משך
ולו גם שביר עד חמלה:
ללקט את פרוגי הזה-מה-יש הזה בשפל-
רוחם של נעדר-האשליות גם בפחי-
אשפות המקריות, לומר תודה על כל שביב-זהר
של תכלת במרום או בעיני התינוקות,
לזכר בכל תא מיקרוסקופי בגוף ובכל ניד מיתר שבנפש
עד דממת הפינאלה, עד רחש חרחור-נשימה אחרון,
שהלחם, הרחם, הפרח, הפרי הם זכות-יתר, הם בונים, הם פיס
גם אם אינם נתנים לנו אלא, אבוי, כמלוה קצר-מועד;
לדעת שתמיד צפויה שריקת-סיום נוקבת
באמצע המשחק, תמיד באמצע, אין את מי
לקרא לדין-תורה, שום לוי-איצ'ה מברדיצ'ב

וְשׁוּם אִיּוֹב עוֹד לֹא זָכוּ בְּשׁוּם עֲרֻעוֹר. הַכֹּל
צָפוּי, חוּץ מֵאַרְכָּה מִן הַקִּמְצָן הַזֶּה, הַנִּצָּח
וְהַרְשׁוּת, תִּשְׂכַּח מִזֶּה, אֵינָנָה נִתּוּנָה,
מֵה שְׁנֵתוֹן, כְּמוֹ יָתוּשׁ לְחֶסֶדִי טְרַנְטוּלָה צְמָאָה, זֶה אֲנַחְנוּ:
אוֹ כְּמִנָּה רֵאשׁוֹנָה אוֹ עַל תִּקְוָה לִפְתֹּן לְקִנּוּחַ. תִּבְחָר.

וְאֵין שְׁדוּר חוֹזֵר, אָחִי, אֵין הַזְדַּמְנוּת נּוֹסֶפֶת,
מֵה שְׁקוּרָה כָּאֵן זֶה live, אֵין שׁוּם טִיפֶקֶס וְאֵין תִּקְוָנִי עֲרִיכָה,
זֹהִי בְכוּרַת מַחְזֶה-הָאֲבִסוּרֵד שְׁלֶךְ, לֹא חֲזָרָה גִּנְרָלִית,
אֵין מוֹעֵד ב', אֵין rewind וְאֵין come back וְשׁוּם גִּלְגּוּלִי מַחְלוֹת,
מֵה שְׁנִשְׁאָר זֶה הַמּוֹר שֶׁכָּבַר אֵין אַחֲרָיו יוֹתֵר צ'אַנְס אוֹ ז'יטוּנִים,
כֹּל הַקְדָּנִצְיָה שְׁלֶךְ הִיא רוֹלֵטָה
אֲבָל
זוֹ רוֹלֵטָה רוֹסִית.

לָכֵן
חֲטוּף כְּמוֹ חֶאפֶר, נִרְקוֹמֵן אוֹ תִּקְוָה-בּוֹלְמִיָּה
כֹּל זִיקָה, כֹּל קְרִיצַת-עֵינַי, שֶׁל כּוֹכָב אוֹ שֶׁל אִשָּׁה,
מֵה שֶׁהֵיוּ הָיָא וְרָדִים בְּגֵן סֶאקֶר מִחֵר הוּא תְלוּלִית בְּחִירָה,
מֵה שֶׁמְחַמֵּץ לֹא תִמִּיד הוּא חֶלֶב, לִפְעָמִים הוּא חֵיץ שְׁלֶךְ,
אֵל תַּחֲכָה לְגוֹדוֹ אוֹ לֶקֶץ הַפְּלָאוֹת, הֵם לְעַד לֹא יִגִּיעוּ,
כֹּל הַפְּלָאוֹת הֵם מִתַּחַת לְאֵף שְׁלֶךְ אֵלָּא שֶׁכֶּךָ גַּם הַקֵּץ,
וְהֵם לֹא מְחַפִּים לָנוּ רֵגַע, לֹא הֵם וְלֹא הוּא, הֵם עוֹמְדִים עִם הַסְטוּפֶר
כְּמוֹ שְׂמָאִים, כְּמוֹ נוֹשִׁים, כְּמוֹ שׁוֹפְטֵי מְרוֹצִים עַל סִמּוֹן קו-הַגֶּמֶר.

הַזְמַן, חוֹל-הַחַיִּים, אֵינוֹ נִגָּר כְּפִי שְׁדַמִּינוּ
מִבֵּין אֲצַבְעוֹתֵינוּ, אֵלָּא אָנוּ, הַדְּפוּקִים,
מִבֵּין אֲצַבְעוֹתָיו. הָאֲשִׁלְיָה, שֶׁהִיא חֵינּוּ, הִיא כֹּל הַנּוֹדָאוֹת שְׁלֵנוּ, יוֹרִיק*. סָה לָּהּ וַיֵּץ.
מִי שֶׁמְשַׁלָּה אֶת עֲצָמוֹ שְׂאֶפְשֶׁר, בְּמַדְבַּר פְּכַחוּנָנוּ הָאֲרֻקְטִי,
בְּלִי אֲשִׁלּוּת, בְּלִי קֶצֶת זֶהָ צְפוּנִי, לְקֶרֶטֶע קֶצְרִי נְשִׁימָה
בֵּין קְרַחוּנֵי מִגְרֶש-הַמְכַשּׁוּלִים שֶׁל אֲפִסוּתָנוּ,
מוֹל מְפּוֹלוֹת שְׁלֵגֵי הַזְמַן הַמְכַסּוֹת הַכֹּל –
טוֹעָה בְּגָדוֹל,
בְּגָדוֹל שֶׁל קֶטָן,
שֶׁל קֶטָן שֶׁגִּרֵּשׁ מִגֶּן-עֵדֶן
וְכָל שְׁנוֹתָיו לוֹ הוּא עֵץ-הַחַיִּים
הַעֲשׂוֹי מִבְּדִיָּה וְחִלּוּם.

* ליצן-החצר המת, שאת גולגלתו אוחז המלט של שייקספיר שעה שהוא נושא את אמרתיו על חיי אנוש.

פועה של-תורן יצאה נשמתי אל עירי

בְּלִילָה הַשְּׁנִי מִשְׁשֶׁת הַלֵּילוֹת
בְּחֹדֶשׁ הַשָּׁשִׁי -
עָלְתָה עִירִי בְּלֶהֱבָה
וּבְעֶרְגָּה הִרְעִידוּ כָּל הַחֲלוֹנוֹת
וְכָל הַשָּׁעֲרִים הָמוּ בְּאַנְחָה כְּבוֹשָׁה;
בְּלִילָה הַשְּׁנִי -
חָלַמְתִּי אֶת עִירִי שְׁלֵמָה
מִכָּל הַחֲלוֹמוֹת.
אִי-שָׁם בְּכֶתֶל
הַשְּׁמָמִית בְּכֶתֶה עַל הַר-הַבֵּית
וּבְשִׁבְעָה בְּחֹדֶשׁ הַבְּקָעָה יְרוּשָׁלַיִם
וּבְשִׁבְעָה בּוֹ הִכְתָּרָה בְּכֶתֶר הַשְּׁלֵמוֹת
בְּעֶצֶם הַצָּהֳרַיִם.
וּכְצֹאת הַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי -
יֵצְאָה נִשְׁמָתִי אֶל עִירִי.
וּבָאוּ אֵלַי כָּל אַבּוֹתַי
וַיֵּצְאוּ אֵלַי שָׁם כָּל מֵתֵי
וּבָאוּ שָׁם כָּל אֶהְבוֹתַי.

פועה של-תורן - משוררת, מתרגמת, מאירת
וקריינית. נולדה ב-1930 בתל אביב, תושבת
ירושלים. בעלת התארים מ.א. ודוקטור בספרות
עברית מטעם האוניברסיטה העברית. חברה
באגודת הסופרים, באקו"ם, בפא"ן ישראל, שם
היא משמשת יו"ר סניף ירושלים וחברת הנהלה;
חברה באקדמיה העולמית לאמנות ולתרבות
(W.A.A.C), באגודת הידידות ישראל-הודו. שירה
תורגמו לאנגלית, צרפתית, ספרדית, יידיש,
גרמנית, ערבית, רוסית, הולנדית, אספרנטו ועוד.
כמה משיריה הולחנו. ייסדה ועורכת את – LIRIT
Poetry – Israel "לירית", כתב עת לשירה עברית.
נישאה לסופר חיים תורן בשנת 1952, אם לבן
וסבתא לנכד. פרסמה עד כה 5 ספרי שירה, 11
ספרי שירה מתורגמת המאוירים על ידה. זכתה
בפרסי שירה רבים.

עודד גיורי קצב השתנות הדברים

קָצֵב הַשְּׁתַנּוּת הַדְּבָרִים
רוֹמֵז לָנוּ שְׁצָרִיךְ
לְהַחֲזִיק מַעֲמַד
עַד הַסֶּתֶו הַקְּרוֹב.

לֹא לָאֵט
נוֹבְלִים הָעֵלִים
וּמִיּוֹם לְיוֹם
הַזְרִיחָה מְגִיעָה
מֵאַחֵר יוֹתֵר.

אֶפְשָׁר לְהִתְנַחֵם בְּהִנָּחָה
שֶׁהַחֶרֶף הַקְּרוֹב
יִהְיֶה שְׁקֵט יוֹתֵר:
לֵלָא חֲלוֹמוֹת,
לֵלָא שְׁבָרִים.

גיורי עודד - משורר. נולד ב-5.6.1966 בארץ, גדל בתל אביב. לאחר השירות בצה"ל עבד בארכיונים
של משרדי ממשלה שונים. שיריו הופיעו בכתבי עת ספרותיים. עובד בחברת התרופות "טבע".
חבר באגודת הסופרים העברים, באיגוד הארכיונאים בישראל ובאקו"ם. מתגורר ברמת גן. פרסם
עד כה 7 ספרי שירה, ספר של סיפורים קצרים וספר שירים לילדים.

עיין ערך תרגום

" אַחֲרֵי הַפֶּל, שִׁירָה פֶּשְׁלֵעֶצְמָה הִיא תַּרְגוּם " (יוסף ברודסקי, 1977)

פדריקו גרסיה לורקה

שחר

תרגום והערות: אריאל סימקין

אָבֵל כְּמוֹ הָאֵהָבָה
הַקְשָׁתִים
עוֹרִים הֵם.

מַעַל הַלִּילָה הַיֵּרֶק
הַחֲצִים,
מוֹתִירִים נְתִיבֵי חֲבָצִלוֹת
חֲמוֹת.

חֲרֻטוֹם הַלְבָנָה
פּוֹלֵחַ עֲנָנִים סְגָלִים
וְהָאֲשָׁפוֹת
נִמְלְאוֹת טֹל.

אֵי, אָבֵל כְּמוֹ הָאֵהָבָה
הַקְשָׁתִים
עוֹרִים הֵם!

קריקטורה שפורסמה בעיתונות הספרדית ב-1922
לקראת תחרות ה"קנטה חונדו"

השיר "בַּעֲלוֹת הַשָּׁחַר" (Madrugada) הוא השמיני והאחרון בסדרת "שירת הסָאָטָה" (Poema de la Saeta) מתוך ספר השירים Poema del Cante Jondo (שירת הזֶמֶר העמוק) שחיבר לורקה בשנת 1921. הַסָאָטָה היא תפילה מוסיקלית עממית נוקבת המושרת ברגש רב, ללא לווי, בזמן תהלוכות דתיות בהן נושאים פסלים של ישו ומריה. תהלוכות אלה מתקיימות ברחבי ספרד, אך בייחוד באנדלוסיה, בשבוע הקדוש (Semana Santa) שלפני חג הפסחא. יש הרואים את מקור הסאטה בטקס עונתי של העולם הפגני ומוצאים בה גם אלמנטים אסלאמיים, יהודיים והודיים. המשמעות המילולית של סָאָטָה היא "חץ" והספרדים מתארים אותה כחץ הפולח את הלב ואת הנשמה. היא מבטאת את חרדת המוות ויסורי האהבה. הסאטה היא חלק מסוגת ה-Cante Jondo (קנטה חונדו, זֶמֶר עמוק), שגם שירת הפלמנקו שיכת אליה. לורקה גילה עניין רב בסוגה זו וחיבר את Poema del Cante Jondo בהיותו בן 23, כשעסק, יחד עם המלחין מנואל דה פאליה בארגון תחרות של קנטה חונדו שנערכה ב-1922 באלהמברה. במאמר על הקנטה חונדו הגדירו לורקה כ- "גמגום, פליטה מתנוודת של הקול הגורמת לניצנים הסגורים של חצאי הטונים לפרוח באלף עלי כותרת... הקנטו חונדו הוא סלסול הצפרים, קריאת התרנגול, הנגינה הטבעית של היער והמעייץ". הספר יצא לאור רק ב-1931, חמש שנים לפני הרצחו של לורקה במלחמת האזרחים בספרד.

אנה קילפי

זמר אהבה

וביום מימים
נפרך זה סביב זה,
ננעל ולא נפרד עוד לעד,
פרך השחוק בחבוק הפודגרה שלי,
האולקוס שלי ליד המום בלבך,
הרימטזם שלי צמוד ללומבגו שלך,
לעולם לא נרחק עוד זה מזה.

אהוב, תשכח אז את האסתמה, את הרשרוש
ונאת הנמק
המקנו בלבך,
ואני אשכח את הנזלת שלי, את הרעד ברגלי
ונאת הכאב התמידי בצד השמאלי של גופי,
אחר כך שיבואו מצדי הכפור, הצרות והשאָר.

את שדי הריקים, השטוחים,
קח בידיך, אהוב,
כי ביום מימים, כשתביט בהם, יהיו ארזים כשקים.
תאהב אותי גם אז,
אבניבי אוהבה אבותבך?

אדני, למדנו לקבל את אהבת הזקנים,
את אהבת הצעירים, את אהבת האנשים בגיל העמידה,
את אהבת המלערים, את אהבת השמנים, את אהבת העניים,
את אהבת לובשי הסחבות
ונאת אהבת הבודדים.

למדנו לקבל את האהבה,
אנו כה פוחדים מפניה.

ותקח בידיך את שדי,
את שדי השטוחים, הנפולים,
ושפתיך יגעו בצמוק פטמותי,
בעודך מצפה לערש הדוי והתבלול בעינך,
תגוש עור בדרך אלי,
תמשש אותי כאות ידיך.
משש כאות נפשך:
מתחת לכל הקמטים אני עודני אני.
בקורי הכזב האלה לפת וכפת אותנו סוף החיים,
אבירי, יקירי, מחמל נפשי.

ובליטותי יצמדו לשקעוריותיך
כשקמטיך יצמדו לתלמי,
ולצד יסוריך אתפלל בשקט שתמות.
ברים כברך היום והערב.

אָנה קילפֿי

*

רבונו של עולם,
אם אני מכרחה
לעלות השמימה בגלל אמי,
כדי שלבה לא ישבר,
אז אולי יש שם באיזו פנה
בקתה שכוחה,
שאוכל להיות בה
בלי שאף אחד ידע?
בחברת צדיקים, אלי היקר, אינני חפצה,
וברחובות, גם אם הם מזהב,
פתתי את רגלי די והותר;
גם ים הזכוכית מבעית אותי.
כדאי לחשב איך לשמר את הטבע,
מלא בצות, פראי ומבלגן,
אולי בשכרון הבריאה שלך זה לא עלה על דעתך,
שאפת כל כך לסדר.
אני מפצירה בך, הבורא,
חוס על ברואיך,
שמר להם מקום בקיום,
תכנן מחדש את שמייך.

את שני השירים תרגם מפינית: רמי סערי

מתוך הספר "הפרפר חוצה את הכביש" שיראה אור בקיץ זה בהוצאת כרמל.

אָנה קילפֿי נולדה בשנת 1928 במחוז קרליה, אזור שהיה שייך לפינלנד וכיום הוא חלק מרוסיה. למן שנת 1959 ואילך היתה הכתיבה תחום עיסוקה העיקרי של קילפֿי, שפרסמה מאז יותר משלושים ספרים: שירה, רומנים, קובצי סיפורים קצרים, ספרי זיכרונות, מסות ותסכיתים. יצירותיה תורגמו לשפות רבות, וכיום היא אחת הסופרות הפיניות המפורסמות ביותר. שירתה מתמקדת בעיקר ביחסים בין אדם לרעהו – זוגיות, הורות, בדידות, חברות, התמודדות אמיצה עם הזקנה ועם המוות – ובמארג הקשרים הסבוכים בין האדם לבין עולם החי והצומח.

היינריך היינה

אנו מגישים כמה משיריו של **היינריך היינה**, בתרגומה של **טלי בר**.
טלי בר עובדת כעורכת לשון במשרד מבקר המדינה
ובעלת תואר דוקטור בבלשנות עברית בת-זמננו,
מן האוניברסיטה העברית בירושלים.

לורלי

אינני יודע מדוע
אני כה דואב,
אגדה שזמנה לא ידוע,
איננה נשפחת מלב.

קר האויר מתכהים השמים,
זורם לו הרין בדממה;
פסגות ההרים בין הערבים
נוצצות בזיו חמה.

העלמה היפה ביותר יושבה
שם למעלה כה טוב,
נוצצים עד"י זהבה,
היא סורקה שערך הזהב.

שערה במסרק פז סורקת
ואז את שירה תשיר;
לשיר מנגינה מיחדת,
נגון נפלא כביר.

את הספן בספינה יטריף
יזעזע בכאב פראים;
הוא אינו מביט ברף,
הוא מביט למרומים.

אני מאמין שבסוף גל יבלע
ספן וסירה.
ואת זה חוללה
לורלי בשירה.

השיבה הביתה

לבי, לבי דואב
למרות להבת מאי השוחקה;
אני עומד שעון על הלהבת הזוהר הצעיר
גבה על המצודה העתיקה.

שם למטה זורמת תעלת
העיר הכחלה ברגע שותק;
נער שט בסירה
ודג, ולעצמו שורק.

בצד האחר מתרוממים בנעימות
בתבנית צבעונית של זער
בתי נפש וגנות ובני אדם
ושורים וכרי דשא ויער.

המשרתות מבהיקות כביסה
ומנתרות סביב באחו הירק;
מן הטחנה אבק יהלומים,
אני שומע את זמזומה הרחוק.

במגדל העתיק האפור
צריח שמירה עומד;
ברגש במעיל אדם
שם מעלה ומטה צועד.

הוא משיח ברובהו,
שבאדם שמש נוצץ באמת,
הוא מציג ומכתיף - -
שיירה בי - שאהיה מת.

אני רוצה את נשמתי להטביע

אני רוצה את נשמתי להטביע
בגביע השושן לפני;
השושן ילחש מצלצל בגביע
שיר של אהבת חיי.

השיר יצמר ברעד
כנשיקת פיה שלה,
כזו שנתנה לי פעם
בשעה של מתק מפלא.

עץ אורן עומד לו בדד

עץ ארן עומד לו בדד
בצפון הרמה החשוף.
הוא ישן; בשמיה לבנה
קרח ושלג עטוף.

הוא חולם על תמר,
שרחוק במזרח,
בודדה ושותקה דואבת
על קיר סלע נתך.

הורד, השושן, היונה והחמה

הורד, השושן, היונה והחמה,
אהבתי פעם את כלם בענג אהבה שלמה.
איני אוהב אותם עוד, איני אוהב מלבדה
הקטנה, העדינה, הטוהרה, היחידה;
היא עצמה, מעין האהבה השלמה,
הורד והשושן והיונה והחמה.

אנדרי פישוהוף

שלכת

בתוך שלכת בלתי פוסקת אני,
אורב לרגע ההתנתקות
מן הענף,
כמו ציד בפתח הגב.
אולם את הרגע ההוא לא אדע,
כי גם החיה הנצודה אינה מבינה כבר
את קול הירי.

אלישע פורת

דמי התהום

בְּאֵבִיב הַמֶּאֱפִיל הַזֶּה, בְּטָרֶם
בְּכוּרֵי הַקֵּץ, אֲנִי חוֹלֵף
עַל הַכְּבִישִׁים בְּמַהֲירוֹת שִׁיוֹט.
עֵין הַבֶּשֶׁר שְׁלִי רוֹאָה:
מַקְלוֹת חֲטָמִית קְמָלִים וְסוֹכְכֵי
שָׁמִיר, בֵּין יְרֻקוֹת הַמִּפְרִיגִים.
אֲבָל בְּעֵין הַשְּׁנִיָּה שְׁלִי אֲנִי
רוֹאָה בְּקַעְרִים הַעֲמוּקִים שְׁלֶךְ,
נִקְוִים דָּמִים וּמִתְנַקְזִים: מִתַּחַת
לְתַשְׁתִּית הַמִּתְלַאֲבֶת, דְּמֵי-הַתְּהוֹם
שְׁלֶךְ גּוֹאִים, גּוֹבְהִים וּמַצִּיפִים.

גד יעקובי

וידויו של היפוכונדר לנתן זך

אָמַר הַמְּשׁוֹרֵר הַקָּשִׁישׁ:
תּוֹדָה לָכֶם מוֹקִירֵי זְכָרִי
שֶׁבִּאתֶם לְבֵיתָה שֶׁל יְדִידָתִי
לְחַג אֶת יוֹם הַלְדָּתִי הָאַחֲרוֹן.
בָּאֵלוּ שְׁעוֹד יְבוֹאוּ אַחֲרָיו נִתְרָאָה כְּבֹר בְּעוֹלָם אַחֵר
אִם גַּם אַתֶּם תִּגִּיעוּ לְגִיהֶנָּם.
*

הַכְּלִיּוֹת, הֵם אוֹמְרִים, וְגַם הַכְּבֹד.
מִשְׁתִּיָּה, הֵם אוֹמְרִים, וְגַם מִזְקָנָה
וְאִם לֹא מֵאֵלָה אִזּוֹ מַעֲמוּד הַשְּׁדָרָה
וְגַם הַלֵּב וְהָרְאוֹת, אוֹמְרִים, וְהַרְגָּלִים
כְּבֹר אֵינָן נוֹשְׂאוֹת, וְהַיָּדִים
כְּבֹר אֵינָן כּוֹתְבוֹת וְגַם
עֵין אַחַת, הַשְּׁמֵאלִית דּוֹקָא.
*

בוֹאוּ חֲבֵרִים וְנִחַג אֶת יוֹם הַפְּרִידָה,
גַּם אִם אֲנִי עֹצוֹב הַיּוֹם וְחוֹשֵׁב
עַל אֵי הַטַּעַם שֶׁבְּכָל הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה -
סִפְרֵי הַשִּׁירָה, הַמִּשָּׁל וְהַחִידָה
שֶׁכְּתַבְתִּי וְעַדִּין כּוֹתֵב.

שירים סינים ויפנים של טִיגו רִיוֹקֵן - "שִׁינְת רֶש"

אריאל סימקין

לזכר בני יצחק, שפתח לי צוהר לתרבות יפן

טִיגו ("שוטה גדול") רִיוֹקֵן (1758 - 1831) היה משורר-נזיר יפני. הוא חי רוב ימיו בבדידות ולא נודע בימי חייו מעבר לאזור מגוריו בחוף המערבי - צפוני של ONSHU, האי המרכזי של יפן. רק בתחילת המאה העשרים הוחל בעיסוק רציני בכתביו ובתולדות חייו ורק לאחר מלחמת העולם השנייה הוא זכה לעניין עממי עצום הנמשך עד היום. ב-1930 נכתבו על ריוקן ביפן 64 ספרים, ב-1980 וב-1983 362, כלומר בממוצע ספר ליום. העניין בו במערב החל בתחלת שנות השבעים, עם הופעת שני קבצי תרגומים של שיריו לאנגלית.^{1,2} ב-1981 הופיע קובץ נוסף עם הקדמה העוסקת במקומו בתולדות השירה היפנית.³ ב-1996, הופיע קובץ רביעי של תרגומי שירים, מכתבים וכתבים אחרים, בצרוף שלושה מאמרי ביקורת.⁴ המעניין ביניהם, "פואטיקה של קבצנות" מאת RYUICHI ABE, מנסה לעמוד על היחס בין תכני שירתו לבין עובדת היותו מורה זן-בודהיזם וכן בינם לבין גישות מודרניות לספרות כגון אלו של רולאן בארת וז'אק דרידה. בעברית הופיע, למיטב ידיעתי, קובץ אחד של תרגומי שיריו: "כתונת אחת, קערה אחת" על ידי גבריאלה אלישע.⁵

ציור של ריוקן

ריוקן עצמו לא פרסם מעולם את שיריו במקובץ אלא נהג לחלקם, כתובים על ידו בכתביה תמה (הוא היה קליגרף אמון) בין חבריו ומכריו. לאחר מותו הצליחו החוקרים לקבץ כ-1400 שירים "יפנים" וכ-450 שירים "סינים". השירים ה"סינים" (KANSHI) כתובים בכתב הסימנים הסיני אולם מבוטאים בתעתיק יפני. השירים ה"יפנים" (WAKA) כתובים בכתב הפונטי היפני (KANA), בשורות בנות חמש או שבע הברות. רוב שירי ה-WAKA של ריוקן הם מסוג TANKA, בהם 31 הברות בחמש שורות בנות חמש-שבע-חמש-שבע-שבע הברות, או מסוג SEDOKA, בני 38 הברות בשש שורות של חמש-שבע-שבע-חמש-שבע-שבע הברות. הוא כתב גם מספר שירי הייקו בני 17 הברות בשלוש שורות של חמש-שבע-חמש הברות. הידוע בין שירי ההייקו שלו הוא: "חושפים את פניהם / חושפים את אחוריהם / עלי סתיו נושרים".

ריוקן נולד ב-1758 ב-IZOMOZAKI, עיירת חוף למרגלות גבעות מיוערות במערב HONSHU. הוא היה בנו של ראש העיירה ונועד לרשת את אביו בתפקידו, אולם בגיל 17 החליט להיות נזיר והחל בלימודי זן של אסכולת SOTO במקדש סמוך. ב-1779 הגיע למקדש, במסגרת סיבוב הרצאות, מורה הזן KOKUSEN, ראש מקדש ENTUJI, מרכז חשוב של אסכולת SOTO. ריוקן כל כך התרשם מהמורה עד שהצטרף אליו מיד ונשאר עמו עד מותו של KOKUSEN ב-1791. בשנת 1790, בהיותו בן 32 ולאחר 10 שנות למוד במקדש, קבל ריוקן ממורו את תעודת ההסמכה (INKA) למורה זן, בצורת שיר: "לריוקן, כה טוב פשוטה / הצועד בדרך הרחבה ללא שעור / כה חפשי וללא רסן / שאיש לא יכל להבינו באמת / אני מעניק תעודה זו, עם מטה ויסטריה. / בכל מקום בו תשעינו אל הקיר / תמצא מנוחה של תנומת צהרים".

עם קבלת ההסמכה הוענקה לריוקן דרגת SUSHO, נזיר ראשי. הנוהג היה אז שניזיר ראשי במנזר גדול הפך ליורש של ראש המקדש או שמונה לראש מקדש-משנה. אולם ריוקן, לאחר מותו של KOKUSEN, ב-1792 יצא ממקדשו לשנים רבות של נדודים, כנזיר מקבץ נדבות. לאחר מותו של אביו, ב-1795, חזר לאזור הולדתו ובשנת 1804 התיישב בבקתה בהר KUGAMI שהפכה לביתו במשך 26 שנים. רוב שיריו נכתבו כנראה בתקופה זו. מכיוון שהיה נזיר בודד, ללא קשר למנזר וללא תלמידים (מלבד שנים-שלשה במשך כל התקופה), הייתה הקבצנות אמצעי המחיה היחיד שלו. עם מטהו ופנכת הקבצנים, מעץ מצופה לכה, היה סובב בין הכפרים. עם זאת, בהיותו חפשי לנפשו, עסק בפעילויות שניזירים ממוסדים לא הרשו לעצמם. הוא היה משחק עם ילדים במשחקי כדור, האבקות ומחבואים או יוצא בחברתם לקטוף פרחי בר. לעתים היה משתתף בריקודים בחגיגות כפריות או בסיבוב שתייה עם האיכרים בבית המרזח המקומי. ב-1826, בהיותו בן 68, נאלץ לעזוב את בקתתו בגלל מצב בריאותו הירוד ולהתגורר בבית ידיד בכפר סמוך להר KUGAMI. בתקופה זו נפגש לראשונה עם הנזירה TEISHIN, הצעירה ממנו ב-40 שנה. היא הייתה בתו היפה של סמוראי אשר נישאה לרופא. לאחר חמש שנות נשואים התאלמנה ואז גילחה את שער ראשה והפכה לנזירה בודהיסטית. היא הייתה משוררת מוכשרת ולאחר ששמעה על ריוקן החליטה לבקרו. היה זה תחילתו של קשר קרוב שנמשך עד מותו של ריוקן ב-1831. הם החליפו ביניהם שירים רבים שקובצו על ידי TEISHIN בספר "אגלי טל על עלה לוטוס".

האקסצנטריות של חיי ריוקן כנזיר תמהוני מקבץ נדבות, בלתי תלוי בארגונים כיתתיים, עומד בניגוד גמור, כפי שמציין ABE, לארגון המופרז של הממסד הבודהיסטי בתקופה האמורה (סוף תקופת השוגונים מבית TOKUGAWA, 1603 - 1867). ארגון זה היה קשור ליחס הסימביוטי בין שלטון השוגונים והממסד הדתי. ראשית הוכרחו כל המקדשים ביפן להשתייך לאחת האסכולות הבודהיסטיות הראשיות. שנית, כל בית אב היה חייב להשתייך לאחד המקדשים המקומיים, שלהם בלבד הייתה הסמכות להעניק תעודות לידה, נשואים, אימוץ ופטירה, לקיים טקסי לוויות וזיכרון ולגבות תשלום עבור שירותים אלה. בכך הפכו המקדשים לחלק מן האדמיניסטרציה השלטונית. בתמורה קבלו המקדשים אדמות שהכנסותיהן כיסו את הוצאות הפעילות הדתית. בצורה זו הפכו אנשי הדת לפקידים והנדבות של המאמינים למקדשים הפכו מביטוי של דבקות בדת לתשלום בעד שירותים. במצב זה, איסוף הנדבות לשם קיום, פשוטו כמשמעו, של הנזירים הבודהיסטים הפך ממעשה קיומי, הנובע מהקדשת החיים לדת, לפעילות טקסית. לריוקן הייתה ביקורת על מצב זה והוא נתן לה ביטוי מרומז במאמרו "על פשיטת יד לקבלת מזון", ובכתבים אחרים. עם זאת, הוא מעולם לא התריס כנגד הממסד הדתי בפולמוס גלוי ולא ניסה לשנותו מבפנים. האסטרטגיה שלו הייתה לעג תוך כדי משחק. בשקט, אולם בצורה ברורה, העמיד את דרך חייו הצנועה בניגוד לדת הממוסדת. ברוח זו ניתן להבין את השיר היפני מס' 516 שבלקט הנוכחי. יתרה מזו, מנקודת המבט של הממסד הדתי היה ריוקן כשלון, כאשר עזב את חיי המנזר ונפלט מן ההיררכיה הממסדית. אולם בדיוק משום כך הביקורת שלו כאדם יוצא דופן ותמהוני היא אפקטיבית. זה גם מסביר את כינוי הזן שלו, "שוטה גדול" (TAIGU). מהי הגדולה שבשטיות? גדולתה בכך שהיא משחררת מן ההצמדות לסדר ולריבוד החברתי, הנובעים מן החלוקה הדיכוטומית של ערכים כמו טוב/רע, ידע/בורות, חכמה/טיפשות. מבחינה זו, לדעת ABE, היא עולה בקנה אחד עם תפיסת העולם הבודהיסטית של המאהאינה וכן עם הדה-קונסטרוקציוניזם של דרידה. ברוח זו ניתן להבין את השיר היפני מס. 657 והשיר הסיני מס. 139. כמה דברים על הצד הצורני של שירי ריוקן. ABE מתחיל את מאמרו בציטוט מרולנד בארת: "טקסט פירושו אריג, אולם בעוד שעד כה קבלנו אריג זה כמוצר, צעיף שמאחוריו מסתתרת המשמעות (האמת), עתה אנו מדגישים באריג את הרעיון היצירתי שהטקסט הולך ונוצר באריגה מתמדת"⁶. ABE מראה שריוקן הקדים את

בארט בתפישת הטקסט כאריג, בשירו: "מם חית סמנים" ⁷ / אורגים אינסוף של גוננים / אורגים המרקם / עם קולות והדיהם / של השתי והערב. הקורא העברי עשוי להיזכר בביטוי "שירים אארוג" ב"שיר הכבוד" של שמואל חסיד (1115 - 1180) ממנו שאלתי את הכותרת לרשימה זו. המארג של השיר מתייחס לא רק לממשות של השיר הנשמע: הברות, מלים, קצב, חרוז, אלא גם לממשות הכתיבה בדיו על גבי הנייר. ריוקן היה גם אמן הקליגרפיה במכחול ורבים הסיפורים על האיכרים שהיו מחזרים אחריו כדי לקבל דוגמאות של כתב ידו. ריוקן עצמו כתב על כך שיר הנקרא באופן אירוני "השראה": "בגלחי את ראשי הפכתי לנזיר / בליתי שנים בדרך / מפלס דרכי בין עשבי פרא / משיר מבטי אל תוך הרוח. / עכשו, בכל מקום בו אלך / אנשים מגישים לי ניר ומכחול: / ציר לי ציור, כתב לי שיר!". המבקר היפני KARAKI JUNZO כותב כי לאחר מות מורו, הפילוסוף הקיוטי TANABE HAJIME (1885 - 1962), הוא גילה במגרת שולחנו גיליונות נייר בהם העתיק הפילוסוף שלושים פעם שיר של ריוקן. כל אות נכתבה על ידו במלוא תשומת הלב, כאילו בניסיון להתחרות בקליגרפיה של ריוקן.

אם כי השירים הסינים והיפנים של ריוקן נכתבו, בדרך כלל, בצורה המקובלת בסוגי שירים אלה, הוא לא הקפיד כלל על דקדוקי ההטעמה והצלילים. עם זאת, שירתו ספוגה השפעות של נושאים ודימויים מן השירה הקדומה של סין ויפן. הוא מעיד על עצמו באחד משיריו: "אני מלקט מלים ממשוררים קדומים ויוצר מהן את שירי". על ההשפעה של השירה הקדומה על ריוקן מרחיב YUASA בספרו ³. לדוגמא, שירו של ריוקן: "הסגליות / בפנכתי השבויה / וישן-הארי / צרפו ליצירת נגוד / נושא תפלה לבודהה", מושפע משיר של SOSEI, משורר יפני מהמאה התשיעית, המתאר את היופי של פריחת האביב בקיוטו, המתבטא בניגוד שבין פריחת הדובדבן לירוק של ערבי הנחל. אלא שריוקן משתמש, במקום בניגוד שבין העצים המהודרים, בניגוד שבין פרחי הבר הצנועים.

השירים בלקט הנוכחי נבחרו לפי טעמי האיש. תרגומי לעברית הם מכלי שני, מן התרגומים האנגלים שבקבצים 2, 3, ו-4. רוב שירי ריוקן הם חסרי שם ומצוינים על ידי מספריהם באוספים היפנים. כיוון שאין התאמה בין המספור באוספים השונים, ציינתי בכל שיר את מספרו בקובץ התרגומים האנגלי ממנו תרגמתי, בצרוף ציון הקובץ.

מקורות והערות:

1. Stevens, John. One Robe, One Bowl: The Zen Poetry of Ryokan. New York, 1977.
2. Watson, Burton. Ryokan, Zen Monk - Poet of Japan. New York, 1977.
3. Yuasa, Nobujuki. The Zen Poems of Ryokan. Princeton, 1981.
4. Abe, Ryuichi and Haskel, Peter. Great Fool, Zen Master Ryokan. Honolulu, 1996.
5. אלישע, גבריאלה. "כתנת אחת, קערה אחת, שירת הזן של ריוקן". הוצאת אלישע, ירושלים, 1984.
6. Barthes, Roland. The Pleasures of the Text. New York, 1975.
7. הכתיב הפונטי היפני, KANA, כולל 48 סימנים.

שיר יפני 163 (3)

ער בשעת חצות
אני מטה את אזני
לקול צבי בודד
ומרגיש בתוך תוכי
בדידות חשוכת מרפא.

שיר יפני 657 (4)

השכל עצמו
הוא שכל המטה את
עצמו מדרכו.
רוכב על סוס השכל
אל תרפה מן הרסו.

שיר יפני 941 (2)

פשאחרים
מקריבים את חייהם
כדי להציל,
נחבא בבקתה של קש
כדי שיהיה לי פנאי.

שיר יפני 989 (3)

עכשו פגוע
מסבלו של העולם
הרחק בגבעות
עכשו ארצה לשכב לי
כעץ מת או כאבן.

שיר יפני 1040 (2)

זה לא שאני
שונא חברת אנשים;
מעצם טבעי
אני מכון יותר
לשעשוע עצמי.

שיר יפני 1135 (3) (אחרי מות תלמידו סייצ'י)

באים והולכים
אנשים דרך הכפר,
רבים כחול על החוף,
אך אין ביניהם
צעיר הנראה, אבוי
כמו זה שפה הכרתי.

שיר יפני 740 (2)

סתו והלילות
הולכים ונעשים קרים.
זמן להטליא סחבות
קוראים קולות חרקים
לפני דלת בקתתי.

שיר סיני 101 (3)

אף לא צפור תועה מעל הפסגות הרחוקות.
בגן העזוב נושרים עלים בזה אחר זה.
ברוח הסתו הנושף עזובה קודרת
אדם נצב לבדו, עטוף בגלימה שחורה.

שיר סיני 123 (3)

אני חושב על העבר שהלך ללא שוב.
אני חושב על ההנה אך הוא אינו ממתינ לי.
הזמן דואה לאטו, אינו מותיר עקבות.
מי יכל להיות חכם או שוטה בשטף זה של זמן?
חי מיום ליום, מקבל בדממה את גורלי,
נושא את חיי, ממתינ לצאת לחפשי מן הזמן.
אחרי נדד ארך בנכר, חזרתי לבית זה,
לפני עשרים שנה, בהביטי היום לאחור.

שיר סיני 139 (4)

בעזרת האצבע
תוכל לסמן את הלבנה.
בעזרת הלבנה
תוכל להבין את האצבע.
הלבנה והאצבע
אינן שונות ואינן זהות.
משל זה נועד רק
להנחות תלמידים להארה.
בראותך את הדברים באמת
אין עוד לבנה, אין עוד אצבע.

שיר סיני 366 (3) (בדרכי ליונזמה)

אחרוני האנשים מדרימים, עפים בלהקות בודדות.
משקיף על הסתו הנמתח למלא הדרך לפני.
ההרים קלופים מעלים לאחר המטר הקפוא.
הרחק מנח כפר רדום, באור השמש השוקעת.

התוודעות קצרה אל מתכונת הסונטה השייקספירית

לתועלתם של אלה מבין קוראינו המעוניינים להרחיב את ידיעותיהם בסוגות (ז'אנרים) פיוטיות שונות, הננו פותחים בסידרת התוודעויות אל צורותיה השונות והמגוונות של הסונטה. הקפדנו לנקד את המילה "סונטה" משום שיש המחליפים אותה, בטעות, עם צורת הסונטה – וראוי לא להחליף את היוצרות.

מה בין סונטה לסונטה?

ובכן, סונטה היא יצירה מוסיקאלית המבוצעת ביצוע אינסטרומנטלי (פלי), להבדיל מקנטטה, שהיא יצירה מוסיקלית המבוצעת ביצוע זימרת-קולי (ווקאלי). הסונטה מונה בדרך כלל שלושה או ארבעה פרקים המיועדים לרוב לכלי-נגינה אחד בלבד (פסנתר, כינור וכד').

לעומת זאת, הסונטה היא צורה פיוטית המונה 14 שורות (בגימטריה עברית: 14 = זה"ב, ולכן קראו לה ראשוני המשוררים העבריים שהשתמשו בצורה שירית זו (מן הראשונים שבהם, אך לא הראשון ממש, היה עמנואל הרומי) "שיר זה"ב". במחקרה "שביל הזהב – הסונט העברי בתקופת הרנסאנס והבארוק" כותבת פרופ' דבורה ברגמן: "בניגוד להנחה המקובלת לא היה עמנואל יוצרו של הסונט העברי הראשון". יש להניח כי משוררים עבריים אחרים באיטליה, שם נולדה צורת הסונטה (או הסונט), כגון יואב, ציציליאנו ועוד, כתבו אף הם סונטות, אך מאחר שיצירותיהם לא שרדו עד ימינו, ואילו 38 סונטות של עמנואל מצויות, לאושרנו, בידינו – נחשב הוא, בטעות, לחלוץ הסונטה העברית.

יוצרי הסונטות הקלאסיות היו דאנטה אליגיירי ופֶרנָנְצֶ'סְקוֹ פֶּטְרַרְקָה באיטליה, ויליאם שייקספיר באנגליה, שארל בודלר בצרפת ועוד. בשירה העברית המודרנית עסקו בסוגה שירית זו שאול טשרניחובסקי, ש.ש.לום (שאף תירגם את כל הסונטות השייקספיריות), שמשון מלצר, לאה גולדברג ואחרים.

צורת הסונטה

צורת הסונטה נולדה מלכתחילה בתחילת המאה ה-13 במה שקרוי "האסכולה הסיציליאנית". מקורה בחצר הקיסר פרידריך (באיטלקית: פֶּדְרִיגֹו) השני לבית הוֹהֶנְשְׁטַאוּפֶן, שנודע מאוחר יותר כקיסר הרומי של האומה הגרמנית. בחצר זו פעל ממציאה הרישמי של צורת הסונטה, המשורר ג'אקומו דה לנטיני. הסונטה המקורית שלו נחלקה לאוקטט (חלק בן 8 שורות, כלומר: שני בתים הנחרזים בשני חרוזים בלבד בסדר זה של סופי השורות: א-ב-א-ב – ובחלק נוסף, הקרוי סֶסְטֶט (שני בתים בני 3 שורות, ביחד 6 שורות) שאף הם נחרזים בשני חרוזים בלבד, אולם שונים מאלה של החלק הראשון, האוקטט. סדר חריזתם של אלה הוא ג-ד-ג-ד. מאוחר יותר, אצל דאנטה אליגיירי, משתנה מתכונת החריזה, בעיקר בשירתו המאוחרת, לסדר זה: באוקטט א-ב-א-ב ובססטט ג-ד-ג. אך המובהק שבמשוררי הסונטה האיטלקית הוא, כידוע, פטרארקה. לדברי פרופ' דבורה ברגמן: "עמנואל (הרומי) הקדים את פטרארקה בעיצוב הסונט הקלאסי ב-50 שנה ויותר". דוגמה לאחת ממתכונות החריזה של הסונטה הפטרארקית היא זו: בֶּאֱוֶקְטָאבָה (אוקטט) בת 8 השורות, החריזה היא: א-ב-ב-א ג-ד-ד-ג ואילו בֶּסֶסְטֶט בן 6 השורות (הנחלקות לשתי שלשות: ה-ו-ה ו-ה-ו).

תכני הסונטה

מבחינת התכנים שמגלמת בחובה צורה זו של הסונטה הפטרארקית, מגדיר זאת חוקר השירה והמתרגם הפורה אריה סתיו (בספרו "סונטות שקספיר", הכולל את תירגומו וכן מסות מקיפות ומרחיבות-דעת) כך: "בעוד האוקטאבה מציגה את הנושא ברמת שאלה או אתגר, הססטט משיב על הנחת-היסוד של האוקטאבה במענה שהוא בדרך כלל הפוך מאופי ההיגד שבאוקטאבה. אופן זה של כתיבה דיאלקטית מעניק לשיר את המתח הדרמאטי. כך, לשם משל, אם הנחת היסוד היא ברמת המופשט, יהיה המענה במישור החומרי (חלק מהסונטות של פטרארקה מאפיינות מיבנה זה) ואם תוכנה של האוקטאבה הוא ריאליסטי, יהיה המענה ברמה של הגות פילוסופית, אסתטית ואף תיאולוגית (כבמקרים רבים אצל דאנטה). אם ההיגד באוקטאבה הוא חיובי ואופטימי, יהיה הססטט בעל אופי שלילי, או להפך. הססטט עצמו מתחלק לעתים אף הוא לשני טַרְסֵטִים (שלשות), כאשר לַטְרַסֵט השני אופי של סיכום, מסקנה, מוסר השכל."

הסונטה האנגלית

לאנגליה הגיעה צורת הסונטה, לדברי החוקר והמבקר המעולה יורם ברונובסקי ז"ל (במאמרו "אל תבוז לסונט, המבקר" – "מאזניים", גליון 5, כרך ע"ד, פברואר 200) בתחילת המאה ה-16 ע"י תומאס ויט, שהיה בעיקר חקיקן של הסונטה נוסח פטרארקה. אך הגדול שבין מחברי הסונטות בלשון האנגלית היה, כמובן, שייקספיר, ש-154 הסונטות שלו מצויות בידינו עד עצם היום הזה.

שלא כפטרארקה נקט שייקספיר במתכונת חריזה פשוטה יותר מזו של הסונטה האיטלקית ובנה את הסונטות שלו על פי הדגם שהלך והתעצב בסונטה האנגלית עד שכיום הוא נקרא "הדגם השייקספירי". מתכונת חריזה זו היא א-ב-א-ב-ג-ד-ג-ד-ה-ו-ה-ו-ז-ז.

סונטות האהבה לגבר האלמוני

כידוע, נחלקות 154 הסונטות של שייקספיר לשתי חטיבות בלתי שוות באורכן: הראשונה מכילה 126 סונטות הממוענות לאהוב בן-מינו של המשורר (כולל שיר מס' 126, שאינו סונטה – הן משום שהוא מונה רק 12 ולא 14 שורות, והן משום שאינו מקיים בו אף כלל אחר מכללי-הברזל המוקפדים של צורת הסונטה). מאחר שבשער מהדורתן המודפסת הראשונה של הסונטות (בהוצאת המו"ל תומאס תורפ, 1609) מוקדש הקובץ כולו לכבודו של אלמוני ששמו נרמז רק בראשי תיבות W. H. – נתגבשו בין השייקספירולוגים, במרוצת הדורות, שתי אסכולות עיקריות המייחסות את ראשי התיבות המיסתוריים לויליאם הרברט, רוזן פמברוק (William Herbert) או להנרי רית'זלי, רוזן סאות'אמפטון (Henry Wriothesley). אם כך ואם כך, היות שמילת-הגוף האנגלית You – כמו גם מקבילותיה הקדמאיות Thee ו-Thou – ממוענת לזכר ולנקבה כאחד, רשאי הקורא המוסרני-שמרן לייחס אף את הסונטות שמספר 1 עד 126 לנמענת ממין נקבה, על דרך ה"ליצְנָצִיָה פֶּה אֶתִיקָה", כפי שכתב בשעתו הפרופ' הדגול שמעון הלקין (במוסף הספרות של "ידיעות אחרונות", 12.8.77): "בין שהאהבה היא הומוסקסואלית ובין שהיא הטרוסקסואלית, תכונותיה ביסודן לעולם אותם לבטים מיוסרים הם: חסד ותפארת שבגעגועים מזה, ורעב וצימאון שבתאוה מזה."

סונטות התשוקה לגברת השחורה המיסתורית

ואילו החטיבה השניה בקובץ הסונטות השייקספיריות, זו שמסונטה מס' 127 ועד הסוף כמעט, מוקדשת לדמות נשית המכונה בחקר השייקספיר בפינוי "הגברת השחורה מן הסונטות" ואשר עד היום לא נמצא פתרון מקובל ואחיד לתעלומת זהותה. מכל מקום, בניגוד לתיאורים השמיימיים של אהובת דאנטה, ביאטריצ'ה, ואהובת פטרארקה (לאורה) מתאר השייקספיר גברת שחורה זו כמכוערת, נימפומאנית, בוגדנית ומשפילה אותו בלי הרף.

בחרנו איפוא להביא שתי דוגמיות לאהבתו-הכנעתו של הגאון מסטראטפורד ביחסו לגבר הנחשק-נערץ מחד גיסא, ולהזדקקותו הכרוכה בהשפלה עצמית ל"גברת השחורה", מאידך. כל זאת - כאשר הקורא מתבקש לתת דעתו, בין השאר, גם על מתכונת החריזה האופיינית לסונטה השייקספירית:

שתי סונטות אהבה לגבר הנערץ

Sonnet No' 29

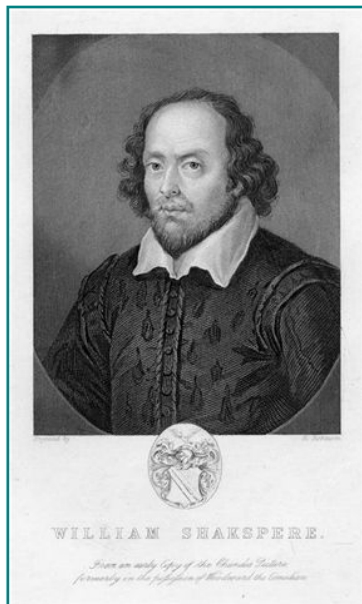
When, in disgrace with fortune and men's eyes,
I all alone beweepe my outcast state
And trouble deaf heaven with my bootless cries
And look upon myself and curse my fate,
Wishing me like to one more rich in hope,
Featured like him, like him with friends possess'd,
Desiring this man's art and that man's scope,
With what I most enjoy contented least;
Yet in these thoughts myself almost despising,
Haply I think on thee, and then my state,
Like to the lark at break of day arising
From sullen earth, sings hymns at heaven's gate;
For thy sweet love remember'd such wealth brings
That then I scorn to change my state with kings.

סונטה כ"ט

עת עין-מזל-נאיש אותי תוקיע -
בדד, על נדווי, בכיי יעור,
טורד בזעק-שוא חרשות רקיע
ארהא עצמי וגורלי אאר:
חומד מראיו של זה, או שפע יחב
של זה, או זה שמסביבו אשכול-
רעים, זה - כשר לו, זה - רחב-דעת
וטוב-מכל-לי - לי מאוס מכל.
אך עת כי את עצמי כמעט אתעב פה
אם באקראי אזכר אותך - ארום
כעפרוני עם שחר שר שיריו פה
מארץ-דני אל שערי מרום.
כי עת אזכר מתק-אהבתך
אמאס להמירה אף במלוכה.

Sonnet No' 109

O, never say that I was false in heart,
Though absence seem'd my flame to qualify.
As easy might I from myself depart
As from my soul, which in thy breast doth lie:
That is my home of love: if I have ranged,
Like him that travelse I return again,
Just to the time, not with the time exchanged,
So that myself bring water for my stain.
Never believe, though in my nature reign'd
All frailties that besiege all kinds of blood,
That it could so preposterously be stain'd,
To leave for nothing all thy sum of good;
For nothing this wide universe I call,
Save thou, my rose; in it thou art my all.

סונטה ק"ט

הו, אל תאמר כי לב כזב ורמי
לבי, אף אם הדעיך העדרך
אשי. תקל פרידה לי מעצמי
כמנפשי הנחה בחזן.
זה בית אהבתי הוא. אם תעיתי -
בזמן, כאיש נוסע, אני שב
בלי תו תמורות הזמן, כמו שהייתי,
כתמי במי-חטאת מוחה וסף.
אל תאמין אף פעם, גם אם די
חלשות אנוש חולשות בי, כי כל מום
טפש בי ונכפש בי עד כדי
לנטש את כל טובך תמורת לא-כלום.
כי זולתך תבל במאום אשקל,
שושן שלי, אתה לי בה הכל.

William Shakespeare

חתימתו של ויליאם שייקספיר

Sonnet No' 149

Canst thou, O cruel, say I love thee not,
When I against myself with thee partake?
Do I not think on thee, when I forgot
Am of myself, all tyrant, for thy sake?
Who hateth thee that I do call my friend?
On whom frown'st thou that I do fawn upon?
Nay, if thou low'r'st on me, do I not spend
Revenge upon myself with present moan?
What merit do I in myself respect,
That is so proud thy service to despise,
When all my best doth worship thy defect,
Commanded by the motion of thine eyes
But, love, hate on, for now I know thy mind;
Those that can see thou lovest, and I am blind.

סונטה קמ"ט

כלום לכחש תוכלי, האכזרית,
כי אהבך, עת בי, עמך, אפגל?
כלום לא אותי מזכרונך זרית
בהגותי רק בך, רודנת-כל?
מי לך שונא אשר קראתיו "רעי"?
למי החנפתי אם העיר קצפך?
לא! בי עצמי, באנחה וחי
כלום לא אנקם אם בי יחר אפך?
מה מעלה בי שאחוש רמום בה
וכה גאה היא שריתך לבזות
בסגד כל מיטבי לפגם ומום בך,
ציתן לניד עיניך החוזות.
אך, אהובה, שנאי, כי מתחור:
פקחים אהבת, אולם אני - עור.

Sonnet No' 152

In loving thee thou know'st I am forsworn,
But thou art twice forsworn, to me love swearing,
In act thy bed-vow broke and new faith torn,
In vowing new hate after new love bearing.
But why of two oaths' breach do I accuse thee,
When I break twenty? I am perjured most;
For all my vows are oaths but to misuse thee
And all my honest faith in thee is lost,

For I have sworn deep oaths of thy deep kindness,
 Oaths of thy love, thy truth, thy constancy,
 And, to enlighten thee, gave eyes to blindness,
 Or made them swear against the thing they see;
 For I have sworn thee fair; more perjured I,
 To swear against the truth so foul a lie!

סונטה קנ"ב

Painting: I.I. Ibbetson

עת אהבתיך - נשבעתי שוא, ידעת,
 אך את כפלים שבועות-לב הפרת:
 לערש-בעלך ולי, עת אהב
 טרי בשבועת-ש'נוא טריה המרת.
 אך מה אליו על כפל בגידותיך
 אם פי עשרים כזבתי לך אני?
 כי שבועותי כלן רק בעוכריןך
 ובך אבד כל ישר-אמוני.
 כי נדרי-תם על תם-חסדך נדרתי:
 אמת, אמון ואהב מה נאו,
 וכדי האר אותך עיני עורתי
 או השבעתי לךפך בשראו.
 כי את יפה - שוא, שוא נשבעתי לך,
 שבועה שוואה היא שקר נאלח!

(הסונטות תורגמו בידי מחבר רשימה זו)

Painting: R. Huskisson

שני שירים

גלתה שכינה

"אמר ריש לקיש: שבעה רקיעים
הם, ואלו הם: וילון, רקיע, שחקים
זבול, מעון, מכון, ערבות..."
(חג' י"ב, י"ג. ע"י)

וילוני רקיע סגרו על ערבו של יום.
רחים של שחקים עמדו מנוע
אל חי וקים רם ונשא!

אל תקרב למזבח הזבול מיכאל!
במעון משוררים יחשו.
אל מלך חי וקים, רם ונשא!

שֶׁלֶג וְסוּפָה וּבֶרֶד הַגִּיחוּ מִמְּכוֹנָם
וְעֶרְבוֹת הַמֶּזֶן לָבָם יָזְרוּ לַחֲשֹׁךְ, לַעֲנָן, לַעֲרָפֶל.
אל חי וקים, חי וקים, רם ונשא ונשא!

בֵּיתָה בְּנִתָּה חֲכָמוֹת,
עֲמוּדֵיהָ חֲצֵבָה שְׁבָעָה.
אָנָּה פְּנִתָּה חֲכָמָה וְעֲמוּדִים אֵימָה?
אל מלך רם ונשא, אל חי וקים!

תקוות חוט-השני

בְּנוֹל חֲלוֹם אֲרָגְתִּי פְּתִילוֹת חַיִּים –
תְּקֹנֹת לֵבָן בְּשָׁנִי אוֹהֵב.
קִשְׁרֹתִי פְּתִילוֹתִי לְצִוְּאֵרֵי עוֹלָם
וְאִזְּ בַּחוּצוֹתַי צַעֲדֹתִי בּוֹטְחֹת.

עוֹלָם יָפָה שְׁלִי, חֲשַׁבְתִּי
בְּפִלְסִי בּוֹ דֶּרֶךְ,
וּבְאַפְלוּלִית סִבְכִּי
זְכַרְתִּי פְּתִילוֹתַי:

לֵבָן תְּקֹנָה – אוֹרוֹ עִמָּם
וְאֶהֱבֵת שְׁנֵי הַחוּרָה.
נֶחֱרָשׁוּ תַלְמִידִים בְּצִוְּאֵרֵי עוֹלָם
הָעֲנוּדִים בְּפְתִילוֹתַי.

עוֹלָם מִסְכֵּן שְׁלִי, חֲשַׁבְתִּי
בִּישׁוּב הַדַּעַת,
וּמִגְרָגְרוֹתַי הַמְּחַרְצוֹת
הַסִּרְתִּי פְּתִילוֹתַי.

ליאורה בן יצחק

מאחורי חלון

מֵאֲחוֹרֵי חֲלוֹן רִיק
אֶפְשָׁר לִרְאוֹת אֶת הַשָּׁמַיִם

שׁוֹב הַיְלָדִים שָׂרִים בְּבוֹז לַחֲדָשָׁה –
"ג'ינג'ית, ג'ינג'ית, ג'ינג'ית"
קוֹפָה עִם פֶּשֶׁפֶּשִׁים רָדִי מֵהַעֲצִים

וְאֲנִי רַק רָצִיתִי לִרְאוֹת אֵיךְ הַיָּרֵחַ
אוֹרֵז בְּכִסּוֹ אֶת נִמְשֵׁי
מִדְּבִיקָם עַל גַּג הַלֵּילָה

וּמוֹתִיר אֶת פְּנֵי נְקִיִּים

נורית יובל

בארץ נוד

בְּחֶבֶל הַתֵּבֵל הָלָא אָדָם רַק הֵלֵךְ
נִתְּזָה מִן הַבְּרִיאָה וּמִפְּרֶסֶס לִלְכֵת
אֶל אֶפֶק מְפֻנָּט, אִישׁ שֶׁאֵין לוֹ שֵׁם.

בְּהִמּוֹנֵיוֹ נוֹהֵר וְנֹד כְּמוֹ פִּינְגּוּינִים בְּסֶךְ
קָהָל עֲצוּם וְרֹב נוֹדֵד וּמִקְרָטֵעַ
נִדְחָף אֶל הַמָּסַע וְאֶל הָאוֹדִיסֵאָה
לְבֶן פְּרוֹשׁ תַּחְתּוֹ וְקֹר שְׁקוֹף נוֹגֵעַ
הַזֹּהֵר מִצִּפּוֹן מִפֶּה בְּסִנּוּרֵי מָסַךְ.

אֶלְבִּטְרוֹס הַגּוֹרֵל רוֹחֵף וְחָג מִמַּעַל
לוֹכֵד בְּרֶשֶׁת צֶל, וְשַׁעַל שַׁעַל
חוֹפָה וְנֵעַ אֶתֶם מַעַל צִנֹּת הַדֶּרֶךְ
צוֹחַ צְרוּד צְלִילִים אֶל הַמִּצְעָד הַמִּתְנוּעֵעַ
- מִכָּל כְּנֻפּוֹת הַקֶּרַח מִתְאַבְּכִים הַדִּים:
"קִדְיָמָה צֵעַד! מִמְּנֵטוֹ מוֹרִי, נֹנְדִים!"

הַמּוֹן הַדוֹף חַיִּים מִמָּשִׁיךְ לִלְכֵת הֶלְאָה
אֲזָנָיו אֵינָן שׁוֹמְעוֹת אֶת הַקּוֹלוֹת מִלְּמַעְלָה
מִמְּנֵטוֹ מוֹרִי, הַנּוֹד, בְּיוֹם פְּקֻדָּה אֶתָּה תֵּאבֵד.

כְּמוֹ פִּינְגּוּינִים בְּסֶךְ, בָּאִים עַד קוֹ הַשֶּׁבֶר
וְאֵז צוֹנְחִים וּמִתְקַפְּלִים, נוֹפְלִים אֶחָד אֶחָד
אֶל תוֹךְ עוֹלָם אַחֵר, אֶל תוֹךְ זְרִימָה אַחֶרֶת
אִי־מִתְהוֹמִים עִמָּקָה וְעִנְקָה נִפְעֶרֶת.

נֹד לְבַד הוּא בְּנִפְלוֹ
לְשֵׁרוֹת עִם גּוֹרְלוֹ, לְשִׁחוֹת אֶל גִּלְגּוּלוֹ.
אֶפְשָׁר שִׁישׁ כְּזֶה.
אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא.

נורית יובל – משוררת, סופרת ומאיירת.
מתגוררת במרכז הארץ.

המדור לחיפוש שיר קרוב

אלי זדביל מרחובות מבקש מן הקוראים לסייע לו באיתור שיר מתקופת מלחמת ששת הימים. השיר נקרא: "מכתב לגיורא".

שיר נוסף המחפש מחבר, הנו השיר המצורף בזה. נשמח לדעת מי מחברו והאם יש המשך לשיר זה:
בלילה שומעים נשימת כוכבים/כפרחי הלוטוס הם שטים במרום // אלי/ למה באת אתי על כנפיים שחורות/להזכיר את התהום? // לחי התפוח של ילד קטן/גלגל עיני שיודע לראות בחלום/ הגל הרוגש של הים/ לעולם לא ידום//אלי/ למה באת אלי/ להזכיר את התהום?

התנצלות:

בירחון הקודם "עיין ערך שירה" 7, נפלו מספר טעויות, אשר תוקנו לאור הארות היוצרים.
אנו מתנצלים על כך.
את הירחון המתוקן ניתן להוריד מאתר החוג לשוחרי שירה. [כאן](#).

רומי

*

בואו, בואו, באשר הנכם
מחפשים, סוגדים, אוהבי-החיים,
אין זה משנה.
לא לנו לנהג בקרון היאוש
בואו, גם אם הפרתם את נדרכם
אלפי פעמים,
בואו, ואף-על-פי-כן, בואו.

תרגום מאנגלית: שרית שץ

חדש על המדף

🌈 **זלדה, שושנה שחורה.** מאת: אסתר אטינגר. הוצאת "מפה".
על חייה ושירתה של זלדה. עוד על הספר [כאן](#).

🌈 **אהבה קוריאנית/שירי אהבה בני זמננו.**

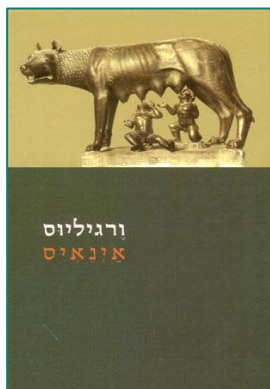
בהוצאת "הקיבוץ המאוחד". תרגום ועריכה: רות ארזי מיונג פארק. הספר "אהבה קוריאנית" הוא מעין "כרטיס ביקור" ראשון של התרבות הקוריאנית עתיקת היומין המוגש לקורא הישראלי. שישים שירים של חמישה-עשר משוררים קוריאנים מודרניים כלולים בספר זה, בלוויית כעשרים עבודות-מופת של אמנות קוריאנית.

🌈 **אחרי מהפכות רבות-מבחר שירה פולנית.**
בתרגום רפי ויכרט ודוד ווינפלד.

🌈 **אינאיס – ספרו של גדול משוררי רומא העתיקה, פובליוס ורגיליוס מרו.**
סקירה נרחבת יותר על הספר ניתן לקרוא [כאן](#).

🌈 **הרברט זבגינייב – המשורר הפולני בספרו "אפילוג של סערה".** פרטים על הספר, [כאן](#).

אירועי ספרות

 יצר, יצירה ומחקר ב"שירה" של עגנון - יום העיון השנתי על עגנון באודיטוריום של קיבוץ רמת רחל, ירושלים. יום רביעי, ג' באב תשס"ז (18.7.2007) משעה 9:00 עד 17:00.

 המסע אל הים - מרינה צוואייבה - פרוזה אוטוביוגרפית. רנה ליטוין תשוחח על הספר שתרגמה מרוסית בהשתתפות ד"ר אולגה לויטן מהאוניברסיטה העברית שתשוחח על המשוררת הדגולה. יום א' שעה 19.00, 08/07/2007 "תמול שלשום", רח' סלומון 5 (הכניסה מסביב), נחלת שבעה, ירושלים. טלפון: 02-6232758.

 דקה - שירה פתוחה לכל - 18.7.07, יום ד' בשעה 19.00. ערב לכבוד הגיליון השני של כתב העת "דקה" שנולד והתגבש סביב הרעיון של שירה פתוחה לכל. "חיפשנו, ועוד אנחנו מחפשים, אחר אותו מעשה פואטי מעורר מחשבה, שאינו נופל מזה הפוליטי ובכוחו לזעזע את השיח השגור." בגיליון החדש מופיעים המשוררים אליסיה פורטנוי, נידאא חורי, רמי סערי, זלי גורביץ', מאיה קופרמן ונוספים. עורכים: בעז יניב, ערן צלגוב ורוני הירש. "תמול שלשום", רח' סלומון 5 (הכניסה מסביב), נחלת שבעה, ירושלים. טלפון: 02-6232758.

 הגשרים של השפה - מפגש ארצי של סופרים, משוררים ומתרגמים המתרכז בהוקרה לגדול הסופרים העכשוויים **גבריאל גרסיה מרקס** לרגל יום הולדתו ה-80. בתוכנית: הספרות האיברו-אמריקאית בעברית-אתגר התרגום, על גבריאל גרסיה מרקס - פועלו ויצירתו העולמית. הכניסה חופשית. מרכז סוזן דלל, רח' יחיאלי 6, נווה צדק תל אביב 03-5173711.

 מפגש הקראה ייחודי משיריו של אברהם חלפי. 12.7.07 בשעה 20.00. "מועדון הסנדוויץ" בקיבוץ שריד.

 לחיות איתך באהבה - עזרא ישר כהן משוחח על ספרו "דנאי לחיות איתך באהבה". שני צעירים נפגשים בהודו. כמו באגדות ובסיפורי אלף לילה ולילה, כל ערב לקראת השקיעה, נולדים ביניהם סיפורים נפלאים. זהו ספר של אגדות ושל חיפוש רוחני. מנחה: יעל ברנדייס. 15.7.07, יום א', שעה 19.00. "תמול שלשום", רח' סלומון 5 (הכניסה מסביב), נחלת שבעה, ירושלים. טלפון: 02-6232758.

קוראים כותבים

שרית יקרה,

לקום עם ירחון שירה חדש בבוקר, כמו ציפור, לרחף במרומים יום שלם. ל"עיין ערך שירה", מלוא הטנא ערך תזונתי רב, שהנשמה כה זקוקה לו. טעם השירים (בעיקר) מגוון, יש שהם ערבים לחיך, ויש שהם חמצמצים וגם מרים. מיותר לציין שאיש איש וטעמו, ואין טעמי כטעם הזולת, או להפך. יש משוררים שיצירתם היתה פעם קטר, אך במשך הזמן הפכה לקרונות. הם מתנהגים מאז כנהגי קטר. ויש אחרים שתנובתם משובחת, אך הקרדיט מהם והלאה. השירים הודפסו לפי טעמו ושיקוליו של העורך, וכך יאה להם. אני כשלעצמי, בחרתי לי את השירים שטלטלוני נפשית. בראש הרשימה, משוררת אלמונית לגביי, עדינה בן-חנן ושירה "שיעור במוסיקה". מייד אחריה, מחמוד דרוויש בשירו "שאריית חיי", בתרגומו של דן זמיר. עוד בקטגוריה זאת, שיריהם של יוסף עוזר, שרה אנגל ושרית שץ. המכנה המשותף למשוררים הללו: אני מבין אותם, מאמין להם, ועשו לי טוב בנשמה. תוך-כדי כתיבת שורות אלה, נולד רעיון להכיר את טעם הקוראים ולפתוח מדור "טעם הקורא" שיכלול תגובות על היצירות המתפרסמות בירחון.

שאי ברכה על פועלך.

יעקב ברזילי

שלום רב.

אני מורה ומחנכת בכיתות היסוד. קבלתי את המצגת הנפלאה שערכתם, משירה המקסימים של לאה גולדברג. כל כך חשוב לשמר על מיטב כתבי משוררינו ועוד יותר חשוב, לחשוף גם באמצעים הללו את הכתבים בפני הקוראים: הן המבוגרים שבינינו ולא פחות חשוב לחשוף בדרך זו את הצעירים (זהו אמצעי נפלא ללמד את ילדינו ולחשוף אותם לכתבים, האם יש לכם האמצעים לכך שבהם אני אוכל להיעזר?) ובכך לשמור על תרבות השירה העברית ועל תרבות הכתיבה. כתביה כפי שהבאתם אותם במצגת, ערוכים בצורה נפלאה והאיורים מדהימים. העלתם בי זיכרונות נעימים. רק הערה או הארה אחת שלי היא הייתה משמעותית. המוסיקה אשר ליוותה את כל המצגת, לי היא הפריעה, זאת כיוון שלכל שיר שהעלתם, יש את המנגינה שלו. כשקראתי את השיר רציתי לזמזם או לשיר והמוסיקה המלווה לא התאימה (נכון אפשר לסגור הרמקולים) אולי היה כדאי להתאים את המנגינה למילים המופיעות או למצוא פתרון אחר.

בכבוד רב, בתודה ובהערכה

מיקי פניני.

שרית שלום!

קראתי את ירחון מס' 7 עד תומו. שלוש פעמים, תוך כדי הקריאה, החסיר לבי פעימה. "ניר לא ישא עוד" של אנדד אלדן היה הפעימה הראשונה: שיר זה נמצא בחוברת לזכרו של ניר שלנו, בן אחותי. אני נתקלתי בו באותם ימים נוראים בהם ערכתי את החוברת לזכרו ונדמה היה לי שמישהו שהכיר את ניר שלנו כתבו. עוד אני מתרגשת והנה נתקלתי בשיר: "שכול וכשלוך" של אמנון שמוש, השיר על האסון בו איבדנו את ניר שלנו. בערב פסח הראשון לאחר האסון כתבתי שיר כואב על האובדן הנורא, הנה הוא לפניך.

על נירי פי אבד

יְדִי כּוֹאֲבוֹת אֶת הַחֲבוּק הָרִיק,
עֵינֵי דּוֹמְעוֹת אֶת תְּמוֹנֶתְךָ,
לְבִי דּוֹאֵב הַעֲדְרוֹתְךָ,
כִּי אַתָּה אֵינְךָ, אֵינְךָ, אֵינְךָ!

חֹמֶה סְבִיבִי נִירִי, חֹמֶה וְדִיק,
שֶׁל זְמַן הַמְרִיץ מוֹעֲדִים וְחָגִים,
דְּקוֹת, שְׁעוֹת, יָמִים, חֲדָשִׁים,
שֶׁל הַסֵּתֶר פָּנִים, שֶׁל הַסֵּתֶר פָּנִים.

אֶל הַמְרוֹמִים הַגְּבֹהֶת: אֶל מְרֶמֶת הַמְּרַסֵּק
וְנָדָם, בַּפְתָּאִם, הַחֲיוֹךְ הַחֵם
וְכִבָּה, לַפֶּתַע, לִבְךָ הַתֵּם,
וְלֹא אוֹכַל יָפִיךְ לַחֲבֵק, וְאַבְדָּה אֶהְבֶּתְךָ,
כִּי אַתָּה אֵינְךָ, אֵינְךָ, אֵינְךָ!

י"ז בניסן ה'תשנ"ח

שיר נוסף שדיבר אל לבי הוא שירה של יודית שחר: "אמא". השיר ממש מביע את שהרגשתי אני בערוב ימיה של אימי.

תודה, נורית שושני (דודתו של ניר בן-חיים ז"ל, בן יפעת שנפל באסון המסוקים)

שלום שרית

גם אם זו הפעם הראשונה שאני קורא את הירחון "עיין ערך שירה" יוני 2007, רוצה אני להדגיש כי בקריאתי את התכנים שבו, קבלתי "ערך מוסף" רב. הערך לגבי הוא בעצם ההתלהבות בקריאת החומר שבירחון, בקריאת השירים והכרת כותביהם. מלאכה נפלאה עושה ירחון זה לאוהבי השירה והיצירה. גם אני "חוטא" מדי פעם וכותב להנאתי, ולעיתים אני מפרסם את כתבי בעיתון מקומי קהילתי ("הדקה הלה") שבנצרת עילית. עיתון היוצא לאור במסגרת המתנס"ים שבעיר. רחב ליבי לקריאת הירחון. תבורכי על פועלך. בברכה, דקל משה

שלום לחברי החוג,

חברה שלחה לי את מצגת נפלאה של ג'ובראן חליל ג'ובראן שאני מאוד אוהבת לקרוא את שירתו. זה הגיע אלי בזמן הכי מתאים. הצגתי אותה בפני סטודנטים שזה עתה מסיימים את לימודיהם וסיפרתי על ייחודו של היוצר ועל יצירתו. הצגתי בפניהם את ספרו "הנביא" וההתפעלות הייתה אדירה. כולם בקשו ממני לשלוח להם את המצגת. אני מבינה שאתם מעוניינים בכך וזה טוב לכולנו לכן אפיץ אותה לכל המבקשים ועוד.

אשמח אם תשלחו לי עוד מצגות כאלו, המביאות את השירה והספרות האיכותית אל העם.

תודה, שרה

שרית היקרה,
מאד נגע בי שירך 'שארית' שפורסם בגליון יוני. גם בשל בעיה רפואית שנפלה עלי לאחרונה וגרמה לי לתהיות קיומיות, אבל בלי כל קשר השיר פשוט יפה בעיני, יפה בפשטותו ואי התחכמותו. הרשי לי מעט להתייחס לשיר: השאלה הנוקבת ומה משאיר אדם אחריו? נוגעת לכל בן אנוש חושב. וו החיבור בראשית המשפט מרמזת שקדמו לשאלה הישירה הזו, איזה דיון או שיח, שבעקבותיו נשאלה השאלה. התשובה מגיעה מיד באוקסימורון מעניין (טריות עבשה) והתשובות המוצעות מספקות לקורא עוד ערך מוסף של ניחוח ואווירה ירוקה במרחב מסוים למדי. הבית השני הפותח באותה שאלה ממש, אך הפעם וו החיבור מתפקדת כשואלת שוב את אותה שאלה - משמע טרם סופקה התשובה. וודאי יש עוד לנסות ולהשיב. התשובות קולחות כמו קודם, מידיית והפעם הן קצת פחות אבסטרקטיות מ'כתם' צבע' ו'מדרך'. הן נוגעות כביכול בארצי ב'עתון', ב'לחם', ביד' ב'מיכלי הפסלת' (וזועקת כמובן הקונוטציה 'הדם הוא הנפש' בעקבות 'הלחם הוא הדם' בשיר). ההפתעה שעושה את השיר חד פעמי באה בסופו - 'הכוון מערב.. וכו'. כל קורא נסחף עם תחושותיו והגיגיו לגבי מהו ה'כלפי מעלה' הזה - לאן ולעבר מה.. והאפשרויות פתוחות, אך מה שברור יותר שבסופו של דיון: לא הכי משמעותי לקבוע אם האדם משאיר זה או זה, העיקר ש'משאיר אחריו'. הצהרה זו המנחמת בשורת השיר האחרונה, מתחברת לכותר השיר ל'שארית'. אכן כל אדם בחייו ואחריו משאיר משהו.
שרית, אני בטוחה שאיני צריכה להסביר לך את שירך, רק חשתי רצון עז לכתב לך מה נקלט אצלי בתקווה שיהיה לך מעניין להווכח מה קורה לשיר לאחר שאת מפקיעה אותו ממך לרשות הקוראים. יישר כוח!

רותי פיכמן

